ՆԵՐԿԱՅ

NERGA - PRESENTE

"Եթէ մարդիկ մոռանան,
Բառերը պիտի աղաղակեն..."

VICTOR GARDON

(Վահրամ Կարեան)

-D HIS
BAHV
1970

"NERGA" (PRESENTE) • AÑO IX Nos. 87-88-89 • ABRIL - MAYO - JUNIO

534

Dr. ALBERTO ANTRANIK EURNEKIAN

(NEUROCIRUJANO)

Especializado en E. Unidos, Inglaterra y Suecia

Atiende en su consultorio de 16 a 20 hs.

LUNES, MIERCOLES y VIERNES

JOSÉ A. PACHECO DE MELO 2483 esq. Av. Pueyrredón

TEL. 80 - 5323 PARTICULAR 71 - 3669

Eneka Argentina

Sociedad Anonima I. C. F. e I.

- IMPORTACION
- EXPORTACION
- REPRESENTACIONES
- FINANCIACION
- RADIO - TELEVISION
- ACCESORIOS

Eneka

TUCUMAN 299 BUENOS - AIRES - Rep. Argentina

TEL. 31 - 3363 – 32 - 9539 Cables "ENEKAR" Baires

Գ· ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 87–89 ԱՊՐԻԼ–ՄԱՅԻՍ–ՅՈՒՆԻՍ 1970

ՆԵՐԿԱ՛Յ

"NERGA" (PRESENTE!")
PERIODICO ARMENIO MENSUAL
Reg. Nacional de la Prop. Intelectual 782788 - 4-10-63

Año IX - Nos. 87-89 Abril-Mayo-Junio 1970

DIRECTOR
VAHE BAHADRIAN
SARMIENTO 2615
T. E. 48 - 9645
BUENOS AIRES

Տարեկան Բաժանեգին
Արժանթին Փ. 5.—
Արտասահման Տլ. 8

ՀԱՅ–ԹՐՔԱԿԱՆ ՓՈԽ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ՄԷԿ ՇՐՋԱՆԸ

Դանդաղ այլ հաստատուն, անտեղիտալի քայլերով պատմական անուրանալի, անժամանցելի արդարութիւնը ճշմարտութեան անխոցելի զրահներով զրահաւորուած կը յառաջանայ հանդարտ, ինքնավստահ, խոհուն քայլերով, տակաւ·տեղ գրաւելով դրկից եւ խռոված, մշնամացած երկու ժողովուրդներու՝ հայերու եւ Թուրքերու գիտակցութեան մէջ:

Դեռ հազիւ երկու տասնամեակ մը առաջ էր, որ մենք՝ Տարագիր Հայերս սկսանք լրջօրէն գիտակցիլ Եղեռնի ահաւորութեան եւ գաղափարական, դաւանական տարբերութիւններու վրայէն իրարու ձեռք կարկառելով եւ դէպի ազգային միութիւն առաջնորդող միակամութիւն դրսեւորելով, սկսանք միասնաբար ոգեկոչել Նահատակները: Եղածը տակաւին ամբողջական եւ խորք ունեցող երեւոյթ մը չդարձաւ, սակայն քայլ մը յառաջդիմութիւն էր:

Անտարակոյս, Եղեռնը իր ահագնութեամբ եւ անդարմանելի հետեւանքներով անխտիր բոլոր հայերը հարուածեց, եւ ոչ միայն այսչափ: Անագորոյն հարուածը զգալի եղաւ եւ դեռ պիտի ըլլայ Նահատակներու չառաւիղը հանդիսացող քանի մը յաջորդական սերունդներու համար: Ասիկա իրական եւ իրաւական փաստացի կացութիւնն ըլլալով մէկտեղ կը պակսէր մեր ժողովուրդի Նահատակութենէն բխող բարոյական հսկայ, անխորաչափելի ոյժին գիտակցութիւնը: Ազգովին տակաւին նոր սկսանք անդրադառնալ թէ բարոյական, հոգեկան ի՜նչ կենարար, հզօրացուցիչ, անսպառ եւ անյաղթահարելի ոյժ կտակած են մեր եօթ–

նկատ համբուրելի եւ խնկելի նահատակները, իրենց անլուր տառապանքներուն ու աննախընթաց ու անմարդկային նահատակութեամբը: Եւ տակաւ կ՚ընդհանրանայ նաեւ այն գիտակցութիւն, թէ դարձեալ նահատակներու չնորհիւն է որ պիտի ստեղծուի ազգային ներքին իրական հաշտութիւնը – որ գաղափարներու անխուսափելի ներհակութիւնը եւ հասկնալի բնական տարակարծութիւնները պիտի վերածէ կենսունակութեան՝ ուժի՛ եւ ոչ թէ ատելութեան՝ տկարութեան աղբիւրի, մեզ փրկելով ճուլումէ, փճացումէ: Նոյնպէս մեր միլիոնաւոր անտեսանելի եւ անպատեհի նահատակներուն չնորհիւն է որ պիտի իրականութիւն դառնան մեր ազգային յոյսերը:

* * *

Հանդիպակաց ճակատին վրայ եւս նշմարելի են մտայնութիւններու զգոյշ, դանդաղ փոփոխութիւններ:

Ամբողջ տասնամեակներ Եղեռնը ուրանալէ, միջազգային վաւերացում եւ հաստատում ունեցող թրքական ոճիրները մերժելէ եւ զանոնք զոհին վերագրել փորձելէ յետոյ, թուրքերը աստիճանաբար կու գան այն համոզումին, որ անհնար է ամբողջ մարդկութեան աչքերուն առջեւ կատարուած բացայայտ, ահաւոր, անմարդկային նախճիրները տեւականօրէն ուրանալ, մոռցնել եւ հոգեկան անդորրութեամբ ապրիլ եւ բարի դրացիական յարաբերութիւններ մշակել նահատակներու այսօրուան եւ վաղուան չառաւիղներուն հետ:

Պատմական հին այլ մշտանորոգ, կորովի, կենսունակ ազգ մը մէջտեղէն վերցնելու եւ անոր դարաւոր հայրենիքը իւրացնելու գաղանային, մոլորեցուցիչ գաղափարը, քսաներորդ դարու սեմին պահ մը կուրացուց, խանդավառեց թուրքերը, զանոնք մղելով ցեղասպանութեան փորձին: Այս անմարդկային ցնորքը չուրջ դար մը առաջ բոյն դրած էր որոշ թուրքերու ուղեղին մէջ:

Օսմանեան կայսրութեան տեղատուութեան, քայքայման շրջանին է որ ծնաւ նաեւ համիսլամական, ապա համաթուրանական – համաթրքական գաղափարը եւ միաժամանակ հայ ժողովուրդը բնաջնջելու ոճրային յղացումը:

Այսօր ալ անշուշտ գոյութիւն ունին նոյն ձգտումները, երազները՝ Չինաստանէն մինչեւ Վոսփոր թուրք-թաթարական հսկայ կայսրութիւն մը հիմնելու փայլուն, ցնորեցնող հեռանկարը: Սակայն հակառակ նման ներքին տենչերու, մշուշապատ երազներու, թուրքերը սկսած են հաշտուիլ չարք մը անուրանա-

լի, չօշափելի իրականութիւններու գոյութեան գաղափարին հետ:

«Կը ջարդենք, կը քանդենք, կը դրաւենք եւ կացութեան կը տիրապետենք անպատիժ կերպով, ինչպէս ըրած ենք անցեալին». այս եւ նման մտայնութիւններէ կը թուի թէ Թուրքերը մասամբ սկսած են հրաժարիլ:

Դեռ երկու տասնամեակ առաջ «Հայաստան» անունը կամ Հայաստանի քարտէզն իսկ տեսնել, հանդուրժել չկրցող Թուրքերը կ'ընդունին վերածնող, կորովի, կենսունակ Հայաստանի փաստական գոյութիւնը, եւ երբեմն իրենց թերթերուն մէջ կը հարկադրուին խոստովանիլ Հայաստանի լուսաւոր իրականութիւնը, անոր հակադրելով Ախուրեանի միւս ափը տիրող Թրքական խաւարը: Ցատկանշական է Թրքական համայնագիտարանի հրատարակութեան հետ աղերս ունեցող մանրամասնութիւն մը: Թուրք Համայնագիտարանը պրակ առ պրակ կը հրատարակուի տարիներէ ի վեր. ցարդ հրատարակուած 160 պրակներուն մէջ կը պակսէր 118 պրակ, որ կը պարունակէ նաեւ Էրմէնիստան, Էրմէնիլէր եւ Էրզրում գլուխները: Ուշացած այդ պրակը այս տարի լոյս տեսաւ, բաւական ընդարձակ, թէեւ աղաւաղուած, պատմական, աշխարհագրական մշակութային ծանօթութիւններով Հայաստանի եւ հայութեան մասին:

Անչուշտ դժկամակութեամբ եւ բաւական տատամսելով է, որ ի վերջոյ Թուրք համայնագիտարանին մէջ տեղ տուին իրենց բնաջնջել ուզած ժողովուրդին: Ահիկա կը նկատենք առաջին քայլը, որ կու գայ փաստելու թէ, ցեղասպանութեան ծնունդ տուող մտայնութիւնը այսօր տեղատուութեան մէջ է: Հայ ժողովուրդի յայտնաբերած կենսունակութիւնը, թէ Հայաստանի եւ թէ Սփիւռքի մէջ, մեծապէս կը նպաստէ Թրքական մտայնութիւններու սրբագրման:

Պէյրութի հայերէն թերթերու դէմ Թուրքիոյ կողմէ բացուած դատը երկրորդ քայլն է, որ Թուրքերը պիտի առաջնորդէ անխուսափելի հայ-Թրքական խօսակցութեան: Այդ տիալոկի հրամայական, ճնշող պահանջը աւելի Թրքական է, քան հայկական: Մենք հայերս մեր բոլոր ղեկավարներուն, մտածումներուն ազատ թռիչք ենք տուած – երէկ զուտ հայկական գոց միջավայրի մէջ կ'ողբայինք, կ'անիծէինք Թուրքն ու ճակատագիրը, այսօր արդէն միջազգային բոլոր հրապարակներու վրայ, բոլոր լեզուներով եւ հաղորդակցութեան, հրապարակագրական բոլոր միջոցներով մեր ցաւը, մեր բողոքը, մեր ցասումը եւ արդարութեան պահանջը կը ներկայացնենք միլիոնաւորներու, որոնք կա-

րելի չէ պաշտօնական ծածուկ միջոցներով ոչ տարհամոզել եւ ոչ ալ կաշառել եւ ճշմարտութիւնները թաղել: Մենք անկաշկանդ մեր ցաւը, ցասումը կ՛աղաղակենք, որովհետեւ անիրաւութեան զոհերն ենք եւ ճշմարտութեան, արդարութեան յաղթանակին անխախտ հաւատքը ունինք:

Եւ ժամանակը կ՛աշխատի ճշմարտութեան՝ մեր նահատակներուն եւ մեր դատին ի նպաստ: Այսօր եթէ չուրջ երկու միլիոն Տարագրութիւն ունինք ի սփիւռս աշխարհի, յառաջիկայ 50ամեակի ընթացքին գրեթէ պիտի կրկնապատկուի այդ թիւը եւ մեր ձայնը հետզհետէ պիտի ստանայ աւելի հեղինակութիւն, շնորհիւ հասնող գիտնականներու, միջազգային մեծ դէմքերու, որոնք կը հասնին եւ դեռ պիտի հասնին թէ՛ հայրենիքէն եւ թէ՛ սփիւռքէն: Միջազգային հանրային կարծիքը անպայման ճըշմարտութեան ազդեցութեան պիտի ենթարկուի: Տնտեսապէս տկար Թուրքիա երբեք չկրնար չափուիլ իմաստուն կերպով կազմակերպուած հայ տարագրութեան հետ, եւ իր հակակշռին ենթարկել միջազգային հանրային կարծիքը, իր քանի մը տասնեակ պաշտօնեայ – գործակալներով կամ կաշառքի ուժով: Բացայայտ է, որ յարատեւօրէն ճշմարտութեան կարելի չէ կեղծիքն ու սուտը հակադրել: Եւ դեռ կայ հոգեբանական կարեւոր ազդակը: Թուրքերը խոր եւ անջնջելի գիտակցութիւնը ունին իրենց նախորդներուն գործած ահաւոր ոճիրին: Զխոստովանուած, չքաւուած մեղքին տառապեցնող, անհանգստացնող յանցապարտի պատկումը յաճախ նոյնքան ազդու է, որքան մարդկային պատիժները անցողակի երբ զոհը չդադրիր ճշմարտութիւնը աշխարհի չորս ծագերուն չեփորելէ եւ արդարութիւն որոնելէ: Այս բոլոր գործօնները թուրքերը պիտի մղեն փնտռելու հայ-թրքական վաղուան հանդիպումին կլոր սեղանը: Այդ օրը անպայման պիտի գայ:

Սակայն պէտք է նախապատրաստուինք այդ պատմական հանդիպումին համար. լրջութեամբ, գիտակցութեամբ, միակամութեամբ եւ ազգային կազմակերպուածութեամբ:

Յաւիտենական՝ թշնամութիւններ չկան. կան հաւաքական ազգային շահեր եւ ժողովուրդներու խաղաղ գոյակցութեան հրամայական անհրաժեշտութիւնը:

Այս մասին է որ պէտք է լաւ մտածեն հայերն ու թուրքերը, փոխադարձ եւ անիմաստ թշնամութիւններու փոխարէն գիտակցօրէն փնտռելով համակեցութեան իմաստուն եղանակները:

«ՆԵՐԿԱ՛Յ»

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ – ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Բ.

"Հայը, որ դեռ երէկ շլինէը ծռած Եւրոպայից օգնութիւն էր աղերսում, այսօր համոզուելով, որ օտարի վրայ դրած յոյսը ցնորք է, վճռել է իր ձեռքով պաշտպանել իր իրաւունքը, իր կայքը, պատիւը, ընտանիքը..."։

"..Հայը վճռել է կամ մեռնել կամ ազատուել"։

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ա. Մանիֆէստէն տպուած 1890ին և ստորագրուած "Հայ Յեղափոխականների Դաշնակցութիւն"։

Տարագրութեան առօրեան – ուր անպակաս են անտրամաբանական, անհեթեթ, տարրական խոհականութեան հետ անհաշտ երեւոյթներ, ճշմարտութեան չհամապատասխանող մտածելակերպեր, հակասական խօսքեր ու գործեր, և ուր միշտ տրամաբանութեան կը հակադրուի մտացածինը, ու անիրականալի երազայինը – դիւրաւ հասկնալու համար անհրաժեշտ է դէթ հարիւրամեակ մը ետ երթալ և ակնարկ մը նետել յատկապէս հայ «Յեղափոխական» չարժման սկզբնական շրջանին ուր տիրական եղած է ռուսական յեղափոխական չարժումներու աղդեցութիւնը, որ կը հասնի կոյր հետեւողութեան կամ ընդօրինակումի պարզապէս։ Այս տեսակէտէն խիստ բնորոշ է Հնչակեանութեան («Մայր կուսակցութիւն») սկիզբը։ Առաջին յեղափոխական կուսակցութեան հիմնադրութիւնը տեղի ունեցած է Ժընեւի մէջ 1877 թուականին, խումբ մը երիտասարդ ռուսաններու կողմէ։ «Պատմութիւն Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութեան» տպուած Պէյրութ 1968ին, հետեւեալ ձեւով կը նկարագրէ կուսակցութեան և իր պաշտօնաթերթին անուանակոչումը.–

«Ժընեւի խումբին բոլոր անդամները, ռուսահայեր էին, որոնք ջերմապէս խանդավառուած էին ռուսական յեղափոխութեան գաղափարաբանութեամբ և անոր յախուռն գործունէութեամբ։ Ժընեւի մէջ անոնք մշտապէս յարաբերութեան մէջ էին և մօտէն չփում ունէին հոն գտնուող Նարոդնիկներու և Պլեխանովականներու հետ։ Հայ երիտասարդները կը խանդավառուէին մէկ կողմէ Նարոդնիկներու ահաբեկչական յախուռն գործունէութեամբ, և կ'երազէին գայն փոխադրել Հայաստան և հոն կիրառել մեւեռնոյն մեթոտները թուրք բռնակալութեան դէմ, մեւս կողմէ ալ՝ մարքսիզմը իր նոր վարդապետութեամբ, իր դիտական հիմունքներով անոնց միտքին ու տրամաբանութեան կը խօսէր»։

Նոր կուսակցութիւնը անշուշտ պիտի ունենար իր պաշտօնաթերթը, որու անունը կ'որոշուի հետեւեալ ձեւով.

«Երկար խորհրդակցութիւններէ վերջ կ'առաջարկուի Ահազանգ։ Նպարբէկ (հիմնադիրը կուսակցութեան) կը խորհի Հերցէնի (ռուս յեղափո-

խական) «Կոլոկոլ» (Զանգ) թերթին անունը հայացնել, կ'առաջարկէ «Հնչակ»ը, իսկ ընկերութիւնը՝ Հնչակեան»:

Իրդ կուսակցութիւնը ստեղծուեցաւ 1890ին, ի Թիֆլիզ, դարձեալ երիտասարդ ուսանողներու կողմէ: Այս անվորձ երիտասարդներն ալ անմիջական աղբեցութեան տակ էին, ուրս Նարոդնիկներու և յատկապէս «յարատեւ և անդուլ ապստամբութիւն» քարոզող աշխարհահռչակ Միքայէլ Բակունինի:

Շարժման սկզբնաւորութեան և երիտասարդներու մտայնութեան մասին յստակ գաղափար մը կազմելու համար, կու տանք քանի մը հատուածներ «Հայ Յեղափոխականներու Դաշնակցութեան» Ա. և Բ. թռուցիկներէն.

Հ Ա Յ Ե Ր ,

Այսօր հայոց հարցը նոր շրջանի մէջ է մտնում: Դարերից ի վեր ստրուկ Թուրքա–Հայաստանը ազատութիւն է պահանջում:

Հայը, որ դեռ երէկ չվինքը ծռած Եւրոպայից օգնութիւն էր աղերսում, այսօր համոզվելով, որ օտարի վրայ դրած յոյսը ցնորք է, վճռել է իր ձեռքով պաշտպանել իր իրաւունքը, իր կայքը, պատիւը, ընտանիքը...

Դարերով ճնշվել է հայ ժողովուրդը Թուրք բռնապետների լծի տակ: Դարերի ընթացքում ցանել է, բայց պտուղը երբեք չի վայելել. աւազակ տիրողը յափշտակել է: Դարերի ընթացքում անարդել են նրա սրբութիւնները. բայց հայը կրել է այս բոլորը, կրել է համբերութեամբ. չարունակելով ողողել հայրենիքի հողը իր քրտինքով... Դարերի ընթացքում հայը կարծէք թէ կամեցաւ ապացուցանել մարդկութեանը թէ կարելի է ազատութիւն ձեռք բերել կուլտուրական ճանապարհով: Ֆաղաքակիրթ Եւրոպան խոստացաւ վերջ տալ Թուրքերի բարբարոսութիւններին Հայաստանում: Սակայն անցան տարիներ տարիների յետեւից և հայերի դրութիւնը իրանց հայրենիքում ոչ թէ մխայն չլաւացաւ, այլ աւելի ծանրացաւ և այժմ միանգամայն անտանելի, դժոխային է դարձել: Հայի պէս համբերող ազգն անգամ անկարող է չարունակել իր գոյութիւնը այդպիսի երկրում:

Բայց համբերութիւնն էլ ունի իւր սահմանը: Գազաթնակէտին հասցրած հալածանքները վերջապէս սթափեցրին հային. այսօր նա վճռել է կամ մեռնել կամ ազատուել: Եւ ահա Էրզրումը և ապա Կ. Պօլիսը աներկիւղ բողոքում են անիրաւութիւնների դէմ. հայը այլ եւս չի խնդրում, այլ պահանջում է, և պահանջում է ղէնքը ձեռքին:

Սուլթանը սարսափահար է. Թուրք կառավարութիւնը դլուխը կորցրել է:

Այսօր Եւրոպան իր առաջ տեսնում է մի ամբողջ ժողովուրդ, մի ամբողջ ազգ, որ սկսել է պաշտպանել իր մարդկային իրաւունքները:

Այդ ժողովուրդը հասկացել է, որ իր ոյժը իր մէջ է. երէկուայ ստրուկ, համբերող հայաստանցին այսօր յեղափոխական է դարձել:

Այդ յեղափոխական գաղափարի դրօշակիրն է «Հայ յեղափոխականների դաշնակցութիւնը», որ սորանով դիմում է բոլոր հայերին և հրաւիրում է կանգնել մի դրօշակի տակ:

1890 «ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ»

Բրդ. Թաւուցլիկէն.—

ԿՌԻՒԸ ՍԿՍՈՒԱԾ Է...

«Կռիւ ազատութեան համար, կռիւ գոյութեան համար:

Մի կողմից դարերով տանջված հայ ժողովուրդը, միւս կողմից, ոտից գլուխ ապականված, քայքայող Թուրք կառավարութիւնը, ահա կռողները:

Սարսափելի կռիւը այժմեանից յուսահատեցնում է թերահաւատներին: Նոքա հարցնում են. «Ինչ կարող է անել հայը, ոչ Թնդանօթ ունի, ոչ զօրք, ոչ պաշտպան»:

Աւելորդ թերահաւատութիւն: Ժողովրդական կռուի ժամանակ՝ Թնդանօթը – ժողովրդի զգացմունքն է, զօրքը ինքը ժողովուրդը, պաշտպանները – ժողովրդի միութիւնը:

Երբ ժողովուրդը միացած է և պատրաստ կռուելու ոգեւորված միեւնոյն վեհ զգացմունքով, – այլ եւս ոչինչ կ'արժէ ոչ Թշնամու զօրաբանակը, ոչ Թնդանօթը, և ոչ օտարի պաշտպանութիւն:

Ապստամբուած ժողովուրդը առասպելական եօթ գլխանի վիշապ է: Կը կտրես նրա մի գլուխը, տեղ կը բուսնի երկուսը: Ժողովրդական ազատութիւն ճնշելը՝ հրդեհ հանգցնել չէ: Կը ճնշես ապստամբութիւնը մի տեղ, նա կը պայթի մի ուրիշ տեղ: Իսկ երկրորդ օրը՝ Թէ այստեղ և Թէ այնտեղ: Ահա Թէ ինչու այդ շարժումը յուսատու է մեզ համար, վտանգաւոր Թշնամու համար»: 1891

Մեկնաբանութեան կարօտ չեն Թաւուցլիկներու չփոթ հակասական եւ ճշմարտութենէ հեռու արտայայտութիւնները:

«Հայը համոզուելով որ օտարի վրայ դրած յոյսը ցնորք է, վճռել է իր ձեռքով պաշտպանել իր իրաւունքը...»:

Յայտնի չէ Թէ ո՞ր Եւրոպան հայերուն խոստում տուաւ: Կա՞ր խնկալէն «Քրիստոնեայ Եւրոպա» մը, որ կամենար և կարենար նման խոստում մը բանաձեւել: Կամ ի՞նչ միջոցներով, ո՞ր ույժովը պիտի պայքարէր օսմանեան կայսրութեան դէմ, երբ շատ պարզ էր, որ հայը «ոչ Թնդանօթ ունի, ոչ զօրք, ոչ պաշտպան...»:

Սակայն նման հարցերը տեղ չունէին տաքարիւն և Արեւմտեան Հայաստանի մէջ տիրող պայմաններուն անիրազեկ երիտասարդ ուղեղներու մէջ: 70–80 միլիոննոց ռուս ժողովուրդի երիտասարդ մտածող – յեղափոխականներու – Հերցէն, Բակունինի, Պլեխանով եւայլն գաղափարներով դինովցած հայ երիտասարդ «Յեղափոխական»ները մեր շուրջ երկու միլիոննոց արեւմր-

տահայութիւնը փրկելու համար կ'իւրացնէին անոնց յախուռն, բուռն ահաբեկչական մեթոտները, առանց մտածելու իրենց ճեռնարկին հաւանական անյաջողութեան և ողբերգական հետեւանքներու մասին:

Ըստ երիտասարդ փրկարարներու «Հայը վճռել է կամ Մեռնել կամ ապատուել...»:

Իբր թէ «Սուլթանը սարսափահար է» և անօթի, ակլոր «ստրուկ հայը այսօր յեղափոխական է դարձել...»:

* * *

Առանց դոյզն կասկածը ունենալու չարժումը սկսողներու անկեղծութեան, հայրենասիրութեան և մանաւանդ «հէչ յափշտակուող տարրեր»ու անսահման նուիրուածութեան, հերոսական անձնազոհողութեան, չենք կրնար խանդավառուիլ անոնց անտրամաբանական, հակասական, յաճախ մանկական ու ցնորական արտայայտութիւններով և գործերով, որոնք պարզապէս ծառայեցին հայութեան բնաջնջումը հեշտացնողներու գործը դիւրացնելու, ինչպէս կը նկատէ «ծանրագլուխ» պատմաբան Լէօ:

Սակայն աւելի հասկնալի կը դառնայ «յեղափոխական» չարժման արժէքն ու կշիռը, եթէ ծանօթանանք Արեւմտեան Հայաստանի դիւղացիութեան անմխիթար կացութեան: Դիմենք կրկին Լէօյին: Մեծ պատմաբանը նախ կը հաստատէ որ հայերը – թուական տեսակէտէ փոքրամասնութեան էին վերածուած պատմական Հայաստանի չատ մասերուն վրայ:

«Պատրիարքարանի հաշուով հայերը 1912ին, ամբողջ Ասիական Թուրքիայում, կազմում էին ազգաբնակութեան 38%ը»:

«Ահա ինչ էին ասում սառը թուանշանները: ...Քաղաքական առումով Հայոց Հարց, լուծելի հայ ժողովրդի սեփական ուժով, չկար և չէր կարող լինել: Հաշիւը պարզ է և երեխայի համար 38ը երբ պնայ 62ի դէմ, միշտ կը ջարդուի, մանաւանդ երբ 62ի կողմն է կառավարութիւնը իր զօրքերով ու զօրութեամբ»:

Բոլորովին անտէր, անպաշտպան էր հայ գիւղացիութիւնը յատկապէս: Թուրքն ու քիւրտը կը կողոպտէին ու կեղեքէին զայն նիւթապէս և բարոյապէս: Զայն պաշտպանելու, առաջնորդելու կոչուած կղերականութիւնը եւս անկարեկիր, անփոյթ կը դտնուէր առհասարակ, «Գաւառական նառաջնորդներէն չատեր դարձեր էին մի մի վեղարաւոր խաֆիրներ (ճորտատէր)»:

Շահեկան նէ յայտնի հրապարակագիր Բիւզանդ Քէչեանի մէկ ուսումնասիրութիւնը, զոր ան հրատարակած է չատ երիտասարդ տարիքին՝ 1879–80ական թուականներուն Պոլսոյ «Մասիս» թերթին մէջ: Լէօ իր ծանօթ դիրքին(*) մէջ մէջբերումներ կ'ընէ երիտասարդ հրապարակագրին ուսումնասիրութե-

(*) Թիւրքահայ Յեղափոխութեան Գաղափարաբանութիւնը:

նէն, զոր «եղակի երեւոյթ» կը նկատէ այն օրերուն համար, «երբ հայերն անասահման ոգեւորուած էին Բերլինի դաշնագրի 61րդ յօդուածով»: Հայաստանի ստուար մեծամասնութեան թշուառ, անմխիթար վիճակը մասամբ պարզելու համար ստորեւ կուտանք քանի մը հատուածներ յիշեալ ուսումնասիրութենէն.—

«Հայաստանի հայ գիւղացւոց միայն մի փոքր և երջանիկ մասն է, որ իւր հնձոց հասոյթէն ամէն տարի քիչ մը բան մի կողմ դնելով, խնայողական դրամ մը կը կազմէ, որով իւր արտաքոյ կարգի դրամական պէտքերը կարողանայ հոգալ. իսկ մեծագոյն մասը իրմէն աւելի հարուստէ մը դրամական փոխառութիւններ ընելու անխուսափելի հարկի մէջ կը գտնուի, որովհետեւ դրամով վճարելիք տուրքեր ունի, դրամով հոգալիք երկրագործական այլ և այլ պէտքեր ունի, զորս գոհացնելու համարչի կրնար հնձոց ժամանակին սպասել, կը հարկադրուի ուրեմն վաշխառուին դիմել, որ սովորաբար այլ ազգ է, բէյ մը կամ աղա մըն է: Հոս է ահա հայ երկրագործաց և ամենամեծ դժբախտութեանց մին.— դրամ փոխ կ'առնու, բայց ի՞նչ տոկոսով, հարիւրին 50 կամ 60 սովորական բաներ են. 100ին 100 չահ կայ, և հարիւրին երկու հարիւր լսուած է, բայց գիւղացին ուրիշ ճար չունի, ուստի այս ծանր պայմանով փոխառութիւն կ'ընէ և եթէ այն չափով ապատի, դարձեալ գոհ է: Վաշխառուն խեղճ գիւղացու հունձքն արդելքի տակ կը դնէ, և եթէ մեծ դրամար մը փոխ առած է, անոր արտը դրաւ կ'առնու: Տնտեսագէտ անձինք գիտեն թէ անչարժ կալուածք դրաւի ներքոյ դնել ինչ մեծ չարիք մըն է, բայց մեր խեղճ հայ գիւղացիք այդ բարոյական, տնտեսագիտական և քաղաքական նկատողութեանց տեղեակ չեն, թէեւ վնասը չարունակ կը կրեն: «Աստուած այսպէս կամեցել է, ի՞նչ կարող եմ անել», ահա իրենց բոլոր գիտութիւնը:

«Հնձոց ժամանակը կու գայ, վաշխառուն խեղճ գիւղացիին կը ներկայանայ անմիջապէս և իր փոխ տուած դրամարին իբր թէ տոկոսը լինելու համար՝ այնչափ բան կ'առնու, որով թերեւս ամբողջ պարտքը կը վճարուէր: Միւս կողմէն, տոկոսին տոկոսը կը դիզուի, և գիւղացին ամէն տարի թէեւ իւր հունձքէն չատ բան կու տայ պահանջատիրոջ, այսու ամենայնիւ՝ տոկոսի միայն մի մասը վճարած կը լինի, պարտքն անչարժ կը մնայ, եւ անդադարապէս կը մեծնայ: Այդ միջոցին՝ վաշխառուն մուրհակ նորոգելու պատրուակով դրաւը կ'ամրացնէ և արտը կամ փոխառուին ուրիշ հոգային ստացուածքը դրեթէ վաշխատիրոջ կը լինի: Եթէ գիւղացին փոքրիկ մանուկ մը ունի, պարտն այդ մանկան հետ կը մեծնայ, և երբ մանուկն այր կը լինի, պարտն անոր վրայ կը դառնայ, և ահա այս հօրենական պարտքն է՝ որ մեր հաղարաւոր գիւղացւոց նիւթական վիճակն անտանելի կը դարձնէ, որք, չկրնալով արդէն հասոյթովը կարգադրել այն անվերջանալի պարտքը, կը պարտաւորին կ. Պոլիս կամ այլուր գաղթել: Բայց անգութ վաշխառուն

հոն ալ անոնց եաեւէն կ'իյնայ. արտն արդէն իւր ձեռքն է, բայց անով ալ դոհ չի լինիր, տոկոս կը պահանջէ, տոկոսին տոկոսը կը պահանջէ, ղրամագլուխը կը պահանջէ, մինչեւ վերջը կը պահանջէ. այնպէս որ՝ անգամ մը 3000 պարտքի համար դիւղացի մը և իր որդին 123·000 ղրուշ վճարած էին, և սակայն իրենց հողը տակաւին ղրաւի ներքեւ էր»:

«Թէպէտ կարնոյ դաշտի մէջ Հայոց հողերը միշտ Հայոց ձեռք կը մընան, կամ հայ վաճառականաց կողմէ կը պնուին, այսու ամենայնիւ Հայաստանի ուրիշ կողմերը, և մանաւանդ ի Տարոն և ի Վասպուրական, ծախու հանուած այս հայկական հողերն ընդհանրապէս թիւրքաց կամ քիւրդաց ձեռք կ'անցնին, և մենք մեր սեննեակին մէջ Հայաստան կ'երազենք:

«Որչափ արտեր, տներ, այդիներ և պարտէզներ արդէն այսպէս Հայոց ձեռքէն ելած և այլոց ձեռքեր անցած են. որչափ արդեօք կ'անցնին այժմ, որ թշնամութիւնն աւելի մեծ է, և որչափ տակաւին պիտի անցնին՝ եթէ այս ողբալի վիճակին դարման տանելու գործնական միջոցները չխորհուին: Որչափ հայ վաճառականներ արդէն մարած են, որչափ հայ ընտանիքներ արդէն ցիր ու ցան եղած են այս տնտեսական դերութեան պատճառով. որչափներ այժմ իսկ կ'ոչնչանան նոյն պատճառով և ապագայի մէջ դեռ քանի քանի հայ դիւղեր դեռ աւերակ պիտի դառնան այն միակ պատճառով թէ դրամագլուխ չկայ գանոնք կանգուն պահելու համար»:

Այս կացութիւնը դարմանելու համար Մուշի հայերը 1880ին կը դիմեն Պոլսոյ Պատրիարքարանին և պարզելով հայ դիւղացիին նիւթական թշուառութիւնը, անոր աստիճանական հողազրկումը: Անխիղճ վաշխառուներու կողմէ անողոք կեղեքումը, կը խնդրեն անյապաղ՝ հաստատումը, Տուչի շրջանին մէջ «Ագգային Փոխատու Դրամատուն» մը:

«Միայն Մուշի գաւառին համար պահանջւում էր 10·000 ոսկի: Այս դումարը կը բաժնուէր հարիւր մասի, ամէն մէկը հարիւր ոսկի արժողութեամբ: Փոխատուութիւնն ի հարկէ, ձրի չպիտի կատարուէր, առաջարկւում էր հարիւրին տասը տոկոս. դիւղացիներն ուրախութեամբ կը տային նաեւ քան առ հարիւր: Երեք–չորս տարուց յետոյ, երբ Մուշի շրջանի տնտեսութիւնն վերականգնուած կը լինէր, դրամատունն իր 10·000 ոսկիով կարելի կը լինէր փոխել մի ուրիշ գաւառ և այսպէսով մի իսկապէս չնչին դումարով բոլոր հայաբնակ գաւառները կ'ապատուէին տնտեսական ստրկութիւնից:

Սակայն «այս արմատական և հեշտ» միջոցը չիրականացաւ և անխափան չարունակուեցաւ հայ դիւղացիին հողազրկումը հետզհետէ աւելի արագութեամբ: Դարաւոր Հայրենիքը կը դատարկուէր իր աշխատունակ բնիկներէն: Մեծ Եղեռնին նախորդող և զայն դիւրացնող ահաւոր ողբերգութիւն մը տեղի կ'ունենար «Գաւառ»ի մէջ: Այդ ողբերգութիւնը կանխելը կամ դէթ նուազագոյնի իջեցնելը կարելի էր մեր ազգային սեփական միջոցներով:

Սակայն անհրաժեշտ հեռատեսութիւնը, խմաստութիւնը և առողջ հայրենասիրութիւնը պակսեցաւ: Զըրինք լինչ որ կրնայինք ընել առանց վոտ ու թմբուկի, անաղմուկ կերպով և հաւատ ընծայելով «հայասէր» նկատուած այլ հայութեան տառապանքը չհաղորդող և Հայաստանի դատարկուիլը հետապնդող միջազգային «քրիստոնեայ» դիշատիչ պետութիւններու, օտար միջամտութիւններ վնտռեցինք դերազդեցելով թուրքը, որ խրատուած Պալքանեան ժողովուրդներու Օսմանեան լուծը թօթափելու վտասէն, արդէն կը ծրագրէր հայութիւնը բնաջնջել, ճամբայ հարթելու համար դէպի Թուրան...:

Հայաստանի հողերուն ձեռքէ եղլելը: Էջո Պատրիարքարանի մէկ պաշտօնական հրատարակութենէն քաղելով կու տայ հետեւեալ պերճախօս թիւերը.—

1876 թուականին յականէ յանուանէ յիշատակուած են հայաբնակ նահանգներում գտնուած 276 հայ գիւղեր, որոնց հողերը մեծագոյն մասամբ ամբողջովին և չնչին դէպքերում մասնակի կերպով յափշտակուած են եղել քիւրդերի, շատ քիչ թիւով նաեւ թիւրք ազդեցիկների ձեռքով: Նոյն Պատրիարքարանը 1912 թ. հրատարակած Ցրանսերէն տեղեկագրի մէջ մանրամասն տեղեկութիւններ է դրել հայերից զանազան ժամանակ խլուած հողերի, տների և առհասարակ անշարժ կալուածների մասին»:

* * *

Ճակատագրական և բախտորոշ եղող «յեղափոխական» շրջանին դժբախտաբար չէ ստեղծուած լուրջ, խոհական, դիտակից չարժում մը, որ դէթ մասամբ հակակշռէր և մեղմացնէր Իրիտասարդական խօլ ու անտրամաբան ղեղումները, և ցոյց տար անհրական միջոցներով «Գաւառ«ի հայութեան տնտեսական, կրթական, բարոյական վիճակը բարւոքելու միջոցը: Հայութեան մեծագոյն մասը մնացած է կրաւորական դիրքին վրայ, օտար ազդեցութիւններով չարժող յախուռն երիտասարդութեան սխալ գործերուն, սխալ հաշիւներուն անդամանալի հետեւանքները ամբողջութեամբ կրելով: Մեծ արհաւիրքէն աւելի քան կէս դար յետոյ ալ կրաւորականութիւնը կը մնայ մեծագոյն վտանգը Տարտղին Հայութեան, որ պարտադրաբար պէտք է պայքարի բազմաթիւ ճակատներու վրայ, պահելու համար իր ազգային անհատականութիւնը դժուարին պայմաններու տակ:

Տեսնելու համար թէ լինչ արագութեամբ և լինչ համեմատութեամբ զարաւոր Հայաստանը իր ազգագրական դէմքը կը փոխէր, տանք քանի մը թուանշաններ քաղուած Էջօյի կողմէ Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքարանի հրատարակած պաշտօնական տեղեկագրերէն և այլ աղբիւրներէ.

«Յափշտակուած են արտեր 26,185, տներ 2591, խաղողի և այլ այգիներ 1190, մարզեր 2007, կառուցուածքներ 1066, արօտներ 460: Իսկ մի ուրիշ մասնաւոր աղբիւր յափշտակուած հողերի ընդհանուր տարածութիւնը որոշում է 1,030,000 օրավար:

ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ
1866 – 1904

Ինչպէս իր յեղափոխական գործակիցները, հզօր ազդեցութեանը տակ եղած է ռուս ընկերվարական միջազգային շարժման և հայ կեանքին եկած է ռուս յեղափոխական շարժումէ: Իր ալ վրան խոր, կլանիչ ազդեցութիւն ունեցած է յատկապէս ռուս անիշխանական Բակունինի, որուն «յարատեւ 'ըմբոստութիւն» նշանաբանը իր կախարդանքին տակ է պահած արեւելահայ երիտասարդները, զանոնք մղելով հերոսական խօլ ընդվզումներու, խոյանքներու, որոնք տրուած պայմաններու, գոյութիւն ունեցող ուժերու փոխյարաբերութիւններու և այլ աննպաստ իրականութիւններու պարտադիր, անխուսափելի միջամըտութեան բերումովն խսկ դատապարտուած էին մնալու «չքեղ խոյանքներ», հերոսական անկրկնելի անձնուիրութիւններ, և յանդելու՝ անդարմանելի կորուստներու, ողբերգութիւններու:

Հայ յեղափոխութեան «Կախարդ» առաջնորդը իր ժողովուրդին փրկութեան գաղափարէն դիւթուած, իր երիտասարդ կեանքն ալ զոհաբերեց, Վիտոշի սարոտը իյնալով, «կոյր դիպուածով», երբ կը փորձէր ռումբեր, սահմանուած Կարմիր Սուլթանի մահափորձին:

ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Ճշմարիտ հայրենասիրութիւն չէ ասուպ կամ փայլակ մը յանկարծ երեւցող եւ անցնող. ոչ հուր մոլի եւ թափառիկ, եւ ոչ կայծակն անկուշտ այրող լափող. այլ հանդարտ ջերմութիւն մը, յըստակ լուսով, անստգիւտ խղճով:

Ո՛վ անձնուրաց ոգի, բարեխնդիր հայրենասիրութիւն, դու պատրաստէ, վառէ, սրբէ զսիրտ հայկական: Քեզմով վառուած սիրտն՝ անխայթ եւ անմուխ լոյս կ'արձակէ. եւ եթէ խարկի մրրկի սիրտն, եւ անցնի երկնաւոր մասամբն, երկունակ մասն՝ մնայ ի վերայ հայրենեաց, որպէս հոտ մշկի եւ կնդրկի:

Եւ շատ սեղաններ, շատ տապաններ, շաա քարեր ու հողեր կան ի Հայաստան, ուսկից դարէ դար եւ անդադար կու ծխէ հոտն անուշութեան, հոտն հայրենեաց, զոր չեն կրնար ջնջել ոչ զէնք եւ ոչ քէնք:

ՂԵՒՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆ
(1820 – 1901)

ԱՊՐԻԼ 24՝ ՕՐ ԻՄԱՍՏՈՒՆ ՎՐԷԺԻ

Խումբ մը արտգաւ հայորդիներ, իրը "Որդիք Նահատակաց" կոչ կ'ընեն տարագրութեան կազմակերպուելու իր՝ Սփիւռքի փրկութիւնը ապահովելու և ծաղկող հայրենիքի վերելքին նպաստելու համար: Պէյրութի "Այգ" օրաթերթէն քաղելով կը ներկայացնենք յատկանշական մասերը կոչին.—

Ամօթ է անխմաստ արցունքը, անխմաստ խոստումը, մանաւանդ տարին մէկ անգամ, ուղղուած մեր նահատակներու անյայտ շիրիմներուն:

Յարգելի ազգային առաջնորդներ, խմբագիրներ, հեռաւորներ, Միութեանց նախագահներ, և վերջապէս ազգին հոգերով մաղերը ճերմկած Տիկիններ և Պարոններ: Ամէն Արպիլ 24ի առթիւ կ'իմանանք սուգի վարագոյրին ետեւէն սա ճշմարիտ, բայց անպատասխանատու նախադասութիւնը.—

«Այո, մենք տակաւին չհասանք այն նպատակին, որուն համար դուէ զոհուեցաք, քաղաքական և ուրիշ պատճառներով, բայց ժամանակը անսահման է: Այսօր, անգամ մը եւս, կը խոստանանք ձեր սուրբ աճիւններուն առջեւ, հետեւիլ այն նպատակին որուն համար զոհեցիք ձեր կեանքերը եւ ինչքերը: Բարեբախտաբար մենք դեռ կ'ապրինք ու կը բարգաւաճինք և անգամ մը եւս կ'երդնուինք հետեւիլ ազգային պայքարին, մեր ճակներով, մեր գիտութեամբ, և ի հարկին մեր արիւնով»:

Ու հոս, պարտականութիւնը լրացաւ: Անդամ մը եւս խաբեցինք մենք զմեզ և մեր նահատակները: Ու տարի մը եւս, մինչեւ յաջորդ սգատօնը, հանդիստ չունչ կը քաշենք, անշուշտ սպասելով դուրսէն գալիք անակնկալներու, հրաշքներու:

Արդ, ո՛վ, Սահակ Մեսրոպի, Խրիմեան Հայրիկի, Զարենցի ու Կոմիտասի սերունդ ու մնացորդներ, մինչեւ ե՞րբ այս ազնիւ ժողովուրդը պիտի քնացնէք ձեր ճառերով, ապառիկ մխիթարական խօսքերով, գալիք, ապագայ անակնկալներու հեռանկարներով: Ես և ինծի պէս հարիւր հազարաւոր Հայեր կ'ընդվզինք այս քնարեր մեղմ եղանակները լսելով: Սթափինք: Ցեղերէկը անցաւ և իրիկունը կը մօտենայ:

Ժողովուրդը պատրաստ է: Ունի սիրտ և հոգի: կը մնայ կազմակերպել ու առաջնորդել: Չեմ գիտեր քանի՞ մաքուր ու անշահախնդիր ազգային գործիչ մնաց, որպէսզի մեզ կազմակերպեն ու դէպի գործ առնին:

Եւ ամէն բանէ առաջ միութեան: Եւ այդ հովիւներու գործն է: Եթէ ոչ, ի՞նչպէս հաւատալ կրկին նոյն ճառերուն, երբ անոնք արդիւնք մը չեն առաջացներ: Ահա առիթը: Ապրիլ 24: Հասկցնել ժողովուրդին իր պարտականութիւնը: Թէ իր տուածը փունջ մը գաշտային ծաղիկ է Նահատակաց յիշատակին:

Թշնամին՝ ուղեց ու յաջողեցաւ քանդել հարիւր առ հարիւր մեր դիւ-

ղերն ու քաղաքները, մեր սրբավայրերը: Տակաւին իր թաթին տակ պըտըտուած հողերուն վրայ կառաղօրէն ուժանակով կը պայթեցնէ ու օդը կը հանէ հայ հանճարին արդասիքը, Հայու հետքերը: Ո՞ւր են Սիսի մայր եկեղեցին, Սեբաստիոյ եկեղեցին և ուրիշ շատեր: Ան միայն ափ մը հողի, պանդուած մը լեռներու առջեւ պարտաւորուեցաւ ղէնքերը նետելով փախչիլ, Հայուն ապրելու կամքէն պարտուած: Եւ այդ ափ մը հողն ու լեռներն են որոնց Հայաստան կ'ըսենք: Մեր սէրը, յոյսն ու ապագան: Եւ ահա այդ լեռներն ու ձորերը կը չէննան: կը վերածուին քաղաքներու, դիւղերու, գործարաններու, արտ ու այգիի, պողատանի: Մինչ Արաքսի միւս ափը խաւարը կը տիրէ:

Ցայց ո՞ւր է անոր մէջ մեր բաժինը: Չէ՞ որ Հայութեան փշրուած սիրտն է որ կը վերաշինուի հոն: Չէ՞ որ մեր նահատակներուն յիշատակները կը վերածնին հոն: Նահատակաց յուշարձան: Սարդարապատի յաղթականը կոթող, Սասունցի Դաւիթ: Վաղը ԱՆԴՐԱՆԻԿ, անպայման: Ուրեմն մեզի կը մնայ միայն տեսնել ու ծափահարե՞լ: Թէ ոչ Արմենիա պանդոկը մեր արդուզարդը ցուցադրել: Ոչ: Նոյնիսկ ամօթ է այդ: Կը կրկնենք, մենք պարտականութիւն մը չունի՞նք հայրենիքին հանդէպ: Մենք, տակաւին Հայ Հայերս:

Ամէն Ապրիլ 24ի հաւաքուած կաթիլները, — ոչ թէ հաւաքուած, այլ պարտականութեան դիտակցութեամբ տրուած — հարիւր հազարները, դուցէ միլիոնները, չատերուն համար անհաւատալի, բայց իրականութեան այնքան մօտ են: Ո՞վ պիտի ուզէր այս վրէժի արշաւէն հեռու կենալ:

Միայն Հայ կոչուիլը բաւական չէ: Եւ երբ այս կաթիլները երթան երկիր, կամ անոնցմով ղնուած մեքենաները, գործիքները և ուրիշ անհրաժեշտութիւններ, իրենց իրական արժէքի կողքին այժ կու տան մեր չինարար եղբայրներուն, թէ կան ծովերէ ու սահմաններէ անդին իրենց մասին մտածող հարազատներ: կարելի չէ ըսել թէ Հայաստան պէտք եղածը ունի: Ոչ ալ ըսել թէ չունի: Լեռները ծակկեցնելով չէնցնող, 50 քիլոմեթր դեռնուղի չինող փոքր երկիր մը, նոր երկիր, քաղաքներ, կամուրջներ, կառուցիններ, ջրանցքներ չինող երկիր մը անհրաժեշտօրէն կ'ունենայ իր կարիքները: Ասիկա չի նշանակեր Հայաստանը նուաստացնել, այլ փափաքելի է որ մէկ տարիէն չինուելիքը տասը ամիսէն լրանայ: Ըստ Սփիւռքի ներկայ պատկերին, չատերս աւելորդ կը դոնենք միլիոններ հաւաքելով անչարժ կալուածի վերածելը: Եթէ մեր սերունդը կ'ուզէ Հայ մնալ, եղածը ժամանակ մը լիուլի կը բաւէ: Իսկ եթէ յամառինք մեծածախս չէնքեր բարձրացընել յանուն աղգապահպանման, մենք մեզ խաբած կ'ըլլանք, Ահա Էմպէռկի հոյակապ եկեղեցին: Ան հոն է դեռ, բայց շուրջը Հայ չկայ: Շինել Սփիւռքի մէջ որի՞ համար: Յաջորդ սերունդին Հայ մնալը կասկածելի է: Մեր թոռները մերը չեն:

ՁԵՌՔԵՐԻ ԳԺՏՈՒԹԻՒՆԸ

(*Այլաբանութիւն*)

Նրա ամէն մի ձեռքը հարբել է մի տեսակ գինով
Ու չի հաւատում արդար խրատին,
Խաշոյնով, բահով, մուրճով, մանգաղով ու սուր կարկինով
Վիրաւորում է իր հարազատին:

Այսպէ՛ս, ձեռքերը թունոտ շանթերով խոցում են իրար,
Իրենց սնողի գործը ձախողում,
Եւ օդում փնտռում փառաքանութեան ու փառքի ծրար,
Անվարան իրար դաւում, խողխողում:

Անմիտ մարտերում նրանք ծածկւում են վէրքերի ցանցով,
Օտար թշնամին հրճւում է հեռուից,
Միմիանց համար ձեռքերը հոր են փորում նախանձով
Ու ցմահ խռով մնում իրարից:

Ձեռքերի կռւում մարմինն անհաշիւ արիւն է վատնում,
Միտքը ձեռքերին սաստում հայրօրէն,
Իսկ սիրտը նրանց դիմում է մօր պէս, խնդրում, պաղատում,
Որ մարմնի ոգին չխեղաթիւրեն:

1957 թ. Լոս Անճէլէս ԳՈՒՐԳԷՆ ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ

Երէկուան երեխաները այսօր հասուն ու կեանքը ապրած մարդեր դարձած են: Ամօթ մեզի եթէ խաբենք մեր նահատակները ու չըմբռնենք սուրբին ու վրէժին իմաստը: Իսկ պապանձին այն բերանները, որոնք խօսելու ու գրելու կարողութիւն ունենալով հանդերձ չեն կրնար ըմբռնել Ապրիլ 24-ի նշանակութիւնը, որ այս ձեւով վրէժի օր է մեզի համար: Անցած է խօսելու և ծափահարելու ժամանակը: Գործի առենն է: Թող Հայաստանի հովիւները, երկիրը ծաղկեցնող բանուորները թքնեն Սփիւռքի ճպուռներուն գիրութեան ու անոնց քսակներուն վրայ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ «ՄԻԱՍՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ»

Ստորեւ կու տանք, հրատարակութեան թուականի կարգով, հատուածներ Պէյրութի Ազդակ և Զարթօնք օրաթերթերու կողմէ հրատարակուած յօդուածներէ, որոնք առիթ տուին որ Թուրքիա դատի տայ զոյգ թերթերը, իբրեւ Թուրքիոյ Հանրապետութեան Նախագահին դէմ անուանարկիչ դրուագիւններ հրատարակողներ:

Մայիսին և Յունիսին տեղի ունեցած դատերը Պէյրութի Արդարադատութեան Պալատին մէջ. այս առիթիւ ստեղծուեցաւ այնքան ցանկալի «միասնական»ութիւնը տրուած խնդրին առընչութեամբ: Շուրջ քսան հազար հայեր – ամէն դասակարգէ և ամէն հոսանքէ – դատարան ուղղուեցան, իրենց ցասումը արտայայտելու Թրքական ոճնձգութեան դէմ և իրենց յարումը և վստահութիւնը յայտնելու Լիբանանի արդարադատութեան:

Անշուշտ արդարութիւնը իր վճռական և մէկին խօսքը ըսաւ, անհիմ պտնելով եղած ամբաստանութիւնները, հակառակ եղած հրապարակային և ծածուկ ճնշումներուն:

Ցակայն փափաքելի է, որ «միասնականութիւն»ը ստեղծուի ներքին ճակատի վրայ՝ կրթական, եկեղեցական, երիտասարդութեան պատրաստութեան եւայլ կենսական հարցերու շուրջ: Հայ կեանքը հիմնական յեղաշրջումի մը առաջնորդող իրական և մնայուն «միասնականութիւն» մը կ'ակնկալէ Տարազրութիւնը, հինգ տասնամեակներու ներքին անհասկացողութիւններէ, խարխափումներէ և անիմաստ ու կործանարար պառակտումներէ յետոյ:

Ահաւասիկ խնդրոյ առարկայ յօդուածները.–

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ 1968ին Ազդակի մէջ գրած է.–

ԹՐՔԱԿԱՆ ՎԻՐԱԲՈՒԹԻՒՆԸ

«Թուրքիոյ մէջ ալ կ'ուզեն կատարել պատուաստում սլտի: Գործին ղլուխը կեցած է վիրաբոյժ Տոքթ. Սիյամլ Էրսէք, աջակցութեամբ, իր օգնականներուն:

Առողջապահական նախարար, Տոքթ. վէտատ Ալի Էօղքան, իր հաւանութիւնը յայտնած է:

Հայտարարուած էին 34 հոդիէ բաղկացած բժշկական խումբ մը, կազմ ու պատրաստ է, անցնելու համար գործի:

Բարերար որոշում մըն է այս: Պէտք է բոլոր Թուրքերուն սիրտերը տեղէն հանել ու տեղը տնկել նոր սիրտեր:

Անուրանալի է որ Թուրքերը ունին սիրտ դայլի: Գոնէ չան սիրտ տնկելու է անոնց կուրծքին տակ, զանոնք ընտանեցնելու համար:

Այնուհետեւ, չան սիրտերով՝ թող հայեն կամ պիրար խածնեն: Բայց հանգիստ թող թողուն հովիւները եւ ոչխարները:

Եթէ չան սիրտ ունենան, հաւանաբար աւելի կը սիրուին Ամերիկացիներուն կողմէ, որոնց մէջ շնապաշտները չատ են, շնապաշտները չատ հարուստ են եւ յաճախ մեծ ժառանգութիւններ կը թողուն իրենց ամենասիրելի շուներուն:

Թուրքերը աւելի պիտի սիրուին նաեւ համայնավարներուն կողմէ, որոնք պիրենք կրնան մարդել ու դործածել ահմանները հսկողութեան համար, որպէսզի ոչ ոք վախչի դրախտէն, դժոխք մտնելու համար:

Ուրեմն այս դործէն ալ պիտի չահին բախտաւոր թուրքերը: Բարոյապէս ալ պիտի չահին, դաղրելով պայ ըլլալէ, դառնալով չնասիրտ, հաւատարիմ՝ իրենց ուսելիք միսերուն ու ոսկորներուն»:

ԱՐԱՄ ՀԱՅԿԱԶԻ յօդուածը (1969, Ապրիլ 24: Ագդակ)

«Ֆրանսան թուրքերուն յանձնեց մեր Կիլիկիան, ու Անգլիան աղատ արձակեց իր դերեվարած 65·000 թուրք զինուորները ու Մալթայի ոճրագործներուն վոհմակը:

Ցետոյ նստեցան Նիւրէմպէրկ խաղալու:

Իրաւ որ միւս ազդերը ունեցան իրենց Նիւրէմպէրկը:

Մենք էր որ մնացինք բացը:

Ստիպուած եղանք մեր Նիւրէմպէրկը մեր ձեռքով սարքել:

Խան Խոյսկի, Զիւանչիր, Թալաաթ, Սայիտ Հալիմ, Պէհաէտտին Շաքիր, Ճէմալ Ազմի, քանի մը ուրիշ մանրուքներ...

Ի՞նչ ընէինք... Ստիպուած էինք... Պարտի-պահանջի տետրակին մէկ կողմը բաց էր մնացած:

Պէտք էր հաւասարակշռել: Ու հաւասարակշռեցինք:

Մեղքը մե՞րն էր...

Ու այն դրիչները, որոնք դարերով այս ժողովուրդի մարտիրոսագրութեան պատմութիւնն էին արձանագրած, նոր էջ մը բացին ու հպարտութեամբ դրեցին.

ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏ, ԲԱՇ ԱՊԱՐԱՆ, ՂԱՐԱՔԻԼԻՍԷ:

Դրօ, Սմբատ, Սեպուհ, Անդրանիկ: Անկախ Հայաստան: Ցարութիւն առինք: Այսօր կանք՝ ու վաղը նորէն պիտի ըլլանք:

Մենք կուշտ ենք, իրենք, մեր դահիճները՝ անօթի:

Մենք առողջ ենք, իրենք, իրենց վկայութեամբ՝ հիւանդ:

Մենք քաղաքակրթութեան պատմութիւն ունինք, իրենք՝ ոճիրի:

Մենք ողորմութիւն կուտանք, իրենք յաւիտենական մուրացիկ են դարձած:

Մեր հայրենիքն ու իր սահմանները լոյսերու մէջ կը չողան, իրենց երկիրը խաւարի մէջ է։

Մենք համաշխարհային համբաւով գիտնականներ ունինք, իրենք՝ համաշխարհային համբաւով ոճրագործներ։

Ալ Թուե՞մ... կարծեմ կը բաւէ։

Բայց արդար ըլլալու համար, պէտք է նաեւ ընդունիլ, թէ իրենք ալ բան մը տուած են աշխարհին.

ՅՈՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ գիւտը իրենց է։

Իրենք եղած են զայն առաջին անգամ դործադրողները, երբ դեռ այդ բառը դոյութիւն իսկ չունէր բառարաններուն մէջ»։

Վեր. Ե. Գ. ՃՈՆԱԶԵԱՆի յօդուածէն (Զարթօնք, 1970 Մայիս 17)

Թուրքերը հայերը ջարդեցին.

1. «Որովհետեւ Թուրքերը ծոյլ, անպաշար, անհաւատարիմ, աղտոտ և դող էին, իսկ հայերը՝ աշխատասէր, հաւատարիմ, մաքուր և ազնիւ»։

2. «Դարձեալ, Թուրքին ձեռքին տակ ապրած են քրիստոնեայ և մահմեդական չատ ազգութիւններ՝ Հայեր, Յոյներ, Պուլկարներ, Սերպեր, Ասորիներ, Արաբներ, Քիւրտեր Տիւրքիներ... բայց անիկա անոնցմէ ոչ մէկուն հետ կրցած է խաղաղութեամբ ապրիլ. անոնց ամէնքն ալ հալածեց, կողոպտեց և ջարդեց։ Իրականութեան մէջ Թուրքը մարդկութեան անէծքն է։ Աբիւն ծծող տզրուկ է»։

3. «Իսկ եթէ բարեշրջութեան օրէնքով մարդը կենդանիէն յառաջ եկած է, չեմ կրնար դասաւորել, թէ որ գաղանէն յառաջ եկած է։ Որովհետեւ գաղանը աւելի դութ ունի, քան Թուրքը»։

4. «Շատ չափ ղպայում չունեցող այս ցեղը ուսկի՞ց յառաջ եկած է։ Հզա՛ր բարով»։

ՓԱՋԱՀԵՐԱՆՔ "ՆԵՐԿԱ՛Յ"Ի

Շնորհակալութեամբ ստացանք հետեւեալ գումարները.—

	նոր փեսօ
Պ. Վահրամ Պոյաճեան	250
Օննիկ Մավեան	100
Արտաշէս Շլըմեան Պ.Այրէս այցել. առթիւ	80
Փրոֆ. Տոքթ. Վահագն Տատրեան	40

Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻԻ 80ԱՄԵԱԿԸ

Պուքրէշ և Նիւ Եորք նշուելէ յետոյ վաստակաւոր գրական մշակ Յ. Ճ. Սիրունիի ծննդեան ութսունամեակը, Փարիզի հայութիւնը եւս իր յարգանքի տուրքը ընծայեց ծերունազարդ այդ կորովի, անխոնջ գործիչին, որ անձամբ Փարիզ գացած էր, հրաւէրովը հանդիսութեան կազմակերպիչ մարմնին:

Վեհափառ Հայրապետին ներկայութեան տեղի ունեցած հանդիսութիւնը բացած է օրուան նախագահը՝ Ֆրանսայի Կաթող. Պատուիրակ Սերովբէ Արք. Մանուկեան, ու յոբելեարը գնահատող և յարգող ազգայիններ, ապա կը խօսի Վեհափառ Հայրապետը, որ ի մէջ այլոց կ'ըսէ թէ դժուար է ներկայացնել Սիրունին.

«Հարկ է ըլլալ պատմաբան մը, հայագէտ մը, բանաստեղծ մը, հրապարակագիր մը, գրականագէտ մը, արուեստասէր մը, հասարակական գործիչ մը, մէկ խօսքով Սիրունի մը պէտք է որ Սիրունին ներկայացնէ»:

Յուզուած յոբելեարը կ'ըլլայ վերջին խօսողը, որ իրեն հանդէպ եղած յարգանքը կը նկատէ ուղղուած այն սերունդին, որմէ հրաշքով վերապրող մըն է և կը յայտնէ իր ուրախութիւնը, շուրջը տեսնելով բոլոր հոսանքներէ հայեր:

ՊՕՂՈՍ Վրդ. ԱՆԱՆԵԱՆ ՆՈՐԸՆՏԻՐ ԱԲԲԱՀԱՅՐ

Մխիթարեան Միաբանութեան Աբբահայր ընտրուած է Հ. Պօղոս Վ. Անանեան:

Նորընտիր Աբբահայրը 48 տարեկան, ծնած է Պոլիս: 1933ի վերջերը մտած է վանքի նորընծայարանը, նախկին անունով՝ Անտոնիկ: Ուսումնական փայլուն ընթացքէ ետք, 1940ին անդամակցած է Միաբանութեան: Իմաստասիրութեան և աստուածաբանութեան վկայականներն առած է Հռոմի համբաւաւոր Գրիգորեան համալսարանէն. արժանացած է ոսկէ մետալի: 1946ի Սեպտեմբեր 8ին ձեռնադրուած է. վարդապետական գաւազան ստացած է 1960ին:

Ունի հրատարակութիւններ.

1. *«Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի ձեռնադրութեան թուականը»* (1960).
2. *Վարդանայ վարդապետի Այգեկցայ Խրատք* (1956).
3. *Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի վարքը* (1962–1969):

ՍԵՒՐԻ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ

Սեւրի դաշնագիրը, ստորագրուած 1920ի Օգոստոս 10ին, կը հանդիսա նայ մեր իրաւունքներուն միջազգային ու պաշտօնական ճանաչումը. անիկա մեր ձեռքը դնող անուրանալի կալուածագրութիւն է, որուն վրայ կրնանք խարսխել մեր ներկայ քարոզչութիւնն ու պահանջները: Սեւրի դաշնագիրը ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹ է մեր ձեռքին մէջ՝ Ուիլսընեան Սահմաններու կամ արեւմտահայ հողերու մասին: Ճիշդ է, Սեւրի դաշնագիրը իր ստորագրումէն շուրջ երեք տարի ետք, 1923 Յուլիս 24ին, Լոզանի դաշնագրով չեղեալ հռչակուած եղաւ ինքնաբերաբար, ջնջուած եղաւ. կարելի է ըսել, թէ ինչ կը վերաբերի միջազգային դիւանագիտութեան կամ քաղաքականութեան, Լոզանը դարձաւ Սեւրի դերեզմանը, ուր իւրմէ այլոց թաղուեցաւ մեր արեւմըտահայ հողային դասը, ուր սրբուեցան «Ուիլսընեան սահմանները», ուր դիծ քաշուեցաւ նորաստեղծ Հայաստանի արեւմտեան քարտէսին վրայ: Սակայն, Լոզանը մեր իրաւունքներուն ուրացումը չէ, խնդրոյ առարկայ հողերու հայկականութեան ժխտումը չէ, այլ պարզապէս թրքական «կատարուած իրողութեան» մը ճանաչումն է, յաղթական քեմալականներու բըռնագրաւումներուն մասին միջազգային արձանագրութիւն մըն է: Մեր իրաւունքը, սեւիականութեան մեր փաստաթուղթը չէ հերքուած, այլ կը մնայ ի զօրու, կը մնայ անհերքելի և անուրանալի:

Ոամկավար ազատականները Պէյրութի մէջ մասնաւոր հանդիսութեամբ արդէն իսկ նշեցին այդ դաշնագրին յիսնամեակը:

Սեւրի մէջ հայկական յաջողութիւնը որքան կը պարտինք Հայաստանի Հանրապետութեան Պատուիրակութեան (որ կը պարունակէր Ժողովրդական կամ ոամկավար ներկայացուցիչ ալ), նոյնքան, եթէ ոչ աւելի, կը պարտինք Հայ Ազգ. Պատուիրակութեան (որուն մէջ կար դաշնակցական ներկայացուցիչ ալ), և դաշնագիրին տակ ստորագրութիւնը դնելու հրաւիրուած էր, բայց Ա. Ահարոնեանէն, Պօղոս Նուպար փաշան եւս, – թէեւ վերջին պահուն չի-րականացաւ այդ նախատեսութիւնը: Սեւրի մէջ մեր յաջողութիւնը համահայկական ճիգերու արդիւնք է:

«ԶԱՐԹՕՆՔ»

Աշխարհի մեծերը՝ Ռուսիա, Անգլիա և Ֆրանսա 1916 թուականին գաղտնի դաշնագրով մը Թուրքիան բաժան բաժան ըրած էին: Այդ բաժանումները ըւիրագործուեցան մասամբ Սեւրի Դաշնագրով 1920ին և Արաբական հողերը ազատագրուեցան: Հայաստան Սեւրով և Ուիլսընեան որոշումով նուիրա-

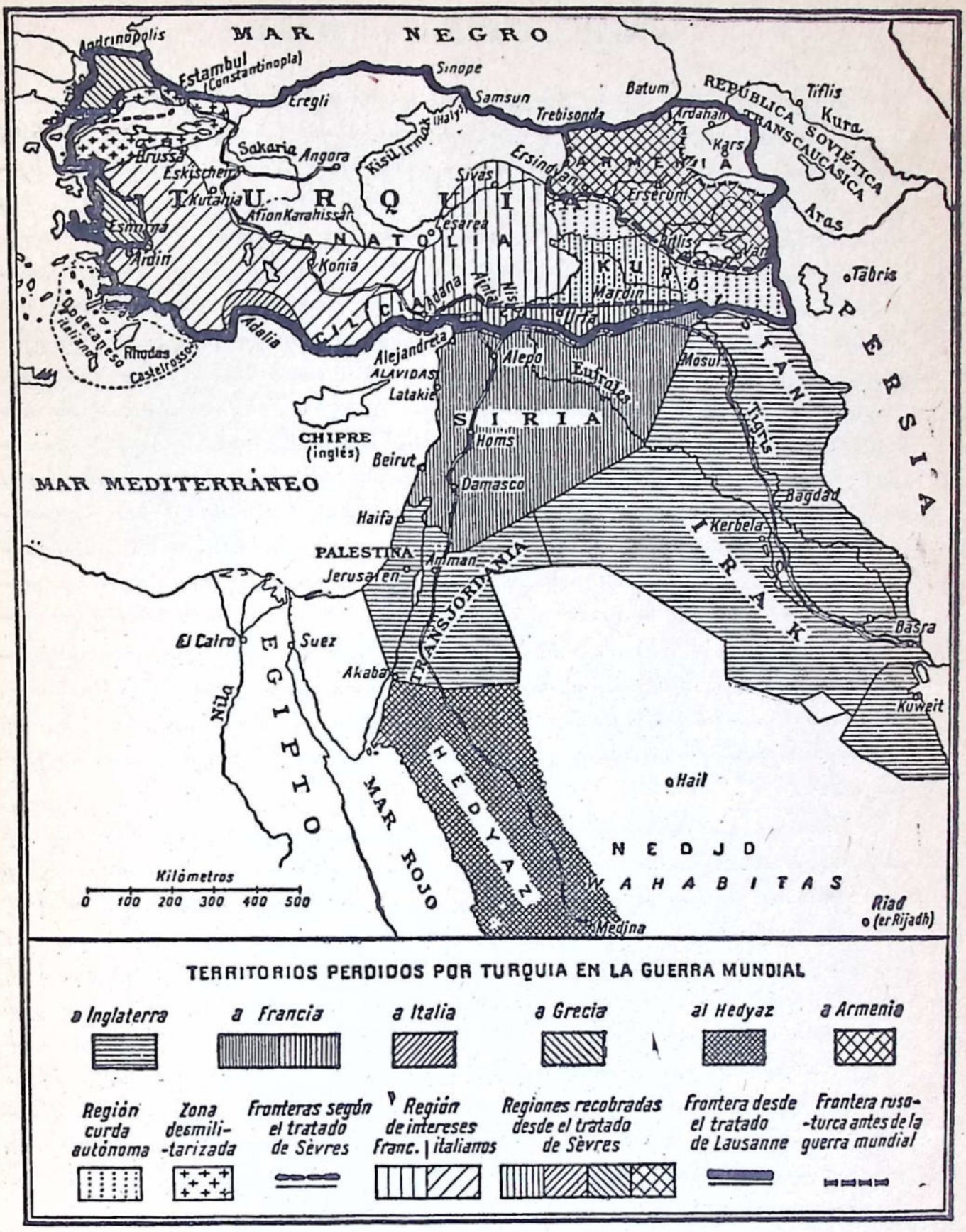

գործուած հողերուն չկրցաւ տիրանալ, վրայ տալով 1914էն առաջուան հայկական հողերէն կարսի և Սուրմալուի տնտեսական և ռազմական խիստ կարեւոր շրջանները:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Փետրուար 12ին հասայ Փարիզ, ուր քանի մը օրուան ընթացքին հապճեպով տեսնուեցայ կարգ մը բարեկամներու հետ: Առաջին առթիւ հաճելի հանդիպում մը ունեցայ ծանօթ մտաւորականներ Զարեհ Որբունիի, Արբինէ Տատրեանի հետ: Միասին ճաշելէ յետոյ անցանք սրճարան մը, ուր եկաւ մեզի միացաւ Ֆրանսերէն գրող նշանաւոր վիպագիր Վիքտոր Կարտոն (Վահրամ Կաքաւեան): Զրոյցով հաճելի ղրոյցէ մը յետոյ մնացի Կարտոնին հետ, որ երկար խօսեցաւ իր գրական վաստակի եւ զայն հրատարակելու համար ունեցած դժուարութիւններուն, պայքարներուն շուրջ: Կարտոնի վէպերը եւրոպացի ընթերցողներու կու տան հետաքրքիր, տարաշխարհիկ հաճելի ընթերցանութեան նիւթեր: Գրական, գեղարուեստական արժանիքներով օժտուած իր վէպերէն առաջինը՝ կեանքին կանանչ Արեւը Ֆրանսերէնէ թարգմանուեցաւ գերմաներէնի եւ սպաներէնի ու հրատարակուեցաւ նաեւ Պելճիքայի մէջ: Երկրորդ վէպը՝ Զմրուխտակիր Ասպետը» եւս հրատարակուեցաւ Ֆրանսերէն և Գերմաներէն: Երկու գիրքերը ունեցան 35,000 տպաքանակ, ինչ որ գրական յաջողութիւն մըն է և հայանպաստ կարեւոր քարոզչութիւն: Սակայն տրուած ըլլալով որ կարտոնի վէպերուն նիւթը բացառաբար հայ կեանքէ առնուած են, – վանի տոհմիկ հայ կեանքը, յեղափոխական շարժումները, թուրքերու և քիւրտերու հետ վոխ յարաբերութիւնները, վանի ինքնապաշտպանութիւնը 1915ին, գաղթերը, ջարդերը եւայլն, իր գործերու հրատարակութիւնը ընդյատակեայ, այլ բուռն ընդդիմութեան բախեցան:

Շատ յատկանշական է, որ երկրորդ վէպը Պարսկաստանի մէջ սպաներէնէ լսկ թարգմանուեցաւ և հեղինակի իրաւունքն ալ վճարուեցաւ, սակայն վէպը լոյս չտեսաւ: Երկար խորհելու կարիք չկայ, հասկնալու համար թէ ո՞ւրկէ կու գայ խափանարարութիւնը: Հայկական անկերպարան անկազմակերպ եւ ներքին անամէջ պայքարներով սպառող, մաշող Տարագրութիւնը բացարձակ կրաւորականութեան մէջ է սուզուած: Համաշխարհային հանրային կարծիքի ստեղծման ազդուօրէն սատարող հիանալի ղէնքին՝ վէպի–գրականութեան արժէքը հասկնալու չափ հասունութիւն և դիտակցութիւն չյայտնաբերուեցաւ հայ կեանքի մէջ: Նման պարագաներուն ուրիշներ վէպն ու վիպասանը ընդհուպ տիեզերական արժէքի կը վերածեն, տարփողելով համապատասխան ժողովուրդի – ներկայ պարագային՝ հայն ու իր հայրենիքի հերոսականը առաքինութիւնները:

Կարտոնի վէպերուն լրիւ արժէքը լաւագոյնս կ'ըմբռնեն թուրքերը, ոչ միայն առանց ժխորի և առանց հրապարակային ոեւէ արտայայտութեան, այլ չօշափելի գործով կ'ընեն անտեսանելի խափանարութիւնները:

«Եթէ միջոցը գտնեն, թուրքերը պիտի աջակցին եկեղեցաշինական հայ-

կական արշաւին, որ չատերուն հոգեկան ամուլ դոհացում կը պարզեւէ, խաւարելով մխիթքերն ու դիտակցութիւնները»..., յարեց Կարտոն, վաղանցուկ դառնութեան պահու մը:

Սակայն Կարտոն վհատողներէն չէ: Զինուած իր տառապած ժողովուրդի դառին բացարձակ արդարութեան դիտակցութեամբ ան նոյնիսկ առանձինն կը չարունակէ անհաւասար իր պայքարը, յաղթելու և ճշմարտութիւնը ամբողջ աշխարհին չեփորելու անտեղիտալի վճռակամութեամբ(*):

* * *

Գնահատուած վէպերու հեղինակ Որբունի լծուած է ստեղծագործական աշխատանքի, կը պատրաստէ նոր երկեր: Ատրինէ Տատրեան, «Գեհէնի ճամբուն վրայ» վէպին հեղինակը, կ'որոճայ նոր նիւթեր՝ «Ընեւորութեան Տուրք» և «Երկու ամիս Միջերկրականի Ջուրերուն վրայ»: Սակայն ինչպէ՞ս և ե՞րբ հրապարակ պիտի ելլեն. հարցեր են, որոնք գրական աւիւնը կը սառեցնեն, սանձելով ստեղծագործական խանդը:

* * *

Փետրուար 15ին կարճատեւ այցելութիւն մը տուի մեծ դրագէտին՝ Նշան Պէշիկթաշլեանին: Տէր և Տիկին դեղերով կ'ապրինք ըսաւ, ցոյց տալով դեղերու տուփերը: Անտրամադիր, ընկճուած և մտահոգ էր ան: Յատկապէս անքնութենէ կը տառապէր: Երբ քունս լաւ էր, յարեց ան, տանելի էին հոգեկան և ֆիզիքական ցաւերը, այսօր այդ կապդուրող բարիքէն ալ զուրկ եմ: Յոռետես է Ֆրանսայի հայութեան ապագային նկատմամբ: «Գ. Մելքոնեան» գրական մրցանակին արժանանալը և իր «Արեւմտահայ Բեմականներ» – 1850–1900 – հատորին հրատարակումը ի Պէյրութ – չնորհաւորեցի: Այս առթիւ էր որ ըսաւ թէ թէեւ հատորին տպագրութիւնը վերջացած էր Յունուարին և օդային ճամբով առաքումը խոստացուած, սակայն տակաւին չէր ըստացած: Ապսպրեցի վեց օրինակ, Պ. Այրէսի մէջ սպառելու համար: Վեց ամիսներէ ի վեր տակաւին չհասան գիրքերը:

* * *

Տրուած ըլլալով Փարիզի հայերուն ցրուածութիւնն ու ժամանակի պակասը, առիթ չունեցայ չափում ունենալու երիտասարդական խմբաւորումներու հետ: Շնորհիւ Գրիգոր Ճօլօլեան բարեկամիս առիթն ունեցայ հաճելի հան-

(*) Փետրուարին կարտօն կ'ըսէր թէ դժուարութիւնները գրեթէ յաղթահարուած են և շուտով իր երրորդ վէպը լոյս կը տեսնէ: Իր լաւատեսութիւնը արդարացաւ: Ներկայ տարուան Մայիս 6ին գեղատիպ հատորը լոյս տեսաւ Փարիզի մէջ, հոչակներ ևուիրագործող պատկառելի հրատարակչական տան մը կնիքով:

դիպում մը ունենալու «ԵԱՆՑ» Ակումբի հիմնադիր վարիչներէն դեղագործ Եսապալեանին հետ:

Երիտասարդական այս կազմակերպութիւնը անկուսակցական է, իր անդամներուն մէջ կան ամէն խաւի և հոսանքի պատկանողներ: Հինգ տարի առաջ, Ապրիլեան Եղեռնի յիսնամեակին ծնունդ առած չարժումը, կը ջանայ հաւատարիմ մնալ Ապրիլեան Մորհուրդէն եկող նշանաբաններուն և սկզբունքներուն. ըլլալ անխտրական և միակտոր հայ, ծառայելու համար ամբողջական նուիրումով հայութեան և մայր հայրենիքին: Կրաւորականութենէն ելլելով և հայ կեանքին դործօն մասնակցութիւն բերելու հաստատ որոշումով խումբ մը հայորդիներ, ծնած, մեծցած, դաստիարակուած Ֆրանսայի մէջ, կը միանան, իրենց միջեւ դրամ կը հանդանակեն, կը դնեն չէնք մը փարիզի կեդրոնը, զայն վերածելով ազդային բոյնի մը, ուր կը կազմակերպեն դասախօսութիւններ, երեկոյթներ, դիրքերու, նկարներու ցուցադրութիւններ եւայլն: Շօշափելի նպաստ մը բերելու համար նոր սերունդի հայեցի դաստիարակման անյետաձգելի դործին, անոնք ամէն հինդշաբթի ինքնաչարժներով կը պտտին դէպի հայ ընտանիքներու դաւակները կը հաւաքեն – չուրջ 80 փոքրիկներ և կը տանին Մխիթարեաններու Սեւրի Մուրատեան վարժարանը, ուր անոնք ամբողջ օր մը կը մնան հայկական միջավայրի մէջ, կ'ընտելանան հայերէնի:

Ակումբի դործօն անդամներու թիւն է հա րիւր, իսկ հետեւորդներունը՝ չուրջ 400: Ծրագրած են համայնքէ համայնք պատանիներու փոխանակութիւններ կատարել, տարբեր երկիրներու հայ համայնքները փոխադարձաբար ծանօթացնելու և հայերէն լեզուի միջազգայնական նշանակութիւնը դործնական կերպով փոքրիկներու մտքին մէջ դրոշմելուն նպաստելով:

Սահուն հայերէնով մը Եսապալեան – ծնած և ուսանած Փարիզի մէջ — տուաւ տեղեկութիւններ «Եանց»ի դործունէութեան մասին: Արդէն խումբ մը անդամներով այցելած են Վիեննա, ուր–տասը օրուան համար և տեղւոյն հայերուն հետ կրցած են յարաբերուիլ միմիայն հայերէնով, որուած ըլլալով Ֆրանսերէնէն և Գերմաներէնէն անտեղեակութիւնը համապատասխան կողմերուն ցանկութիւն ունին նման այցելութիւններ կազմակերպել դէպի Հայաստան, Արժանթին և այլ երկիրներ:

Ապրիլ 24ի ոգեկոչումներուն կը մասնակցին և այդ առթիւ կը կազմակերպեն հայանպաստ ճեռնարկներ, դիրքերու, նկարներու ցուցադրութիւններ և մասնաւոր դասախօսութիւն մը: 1969ի Ապրիլին դասախոսած է Պէյրութէն ծանօթ դրագէտ Վահէ Օշական, Հայ Գրողը 1990ին նիւթին չուրջ: «Եանց»ի պարագան մեծապէս յուսադրիչ և լաւատեսութիւն առթող օրինակելի երեւոյթ մըն է:

* * *

Ինչպէս նախորդ առիթներով, այս անդամ ալ այցելեցի Մխիթարեան Հայրերու –Սեւրի Մուրատեան վարժարանը, դպրոցին նախկին սան և իմ ալ

VICTOR GARDON

L'APOCALYPSE ECARLATE

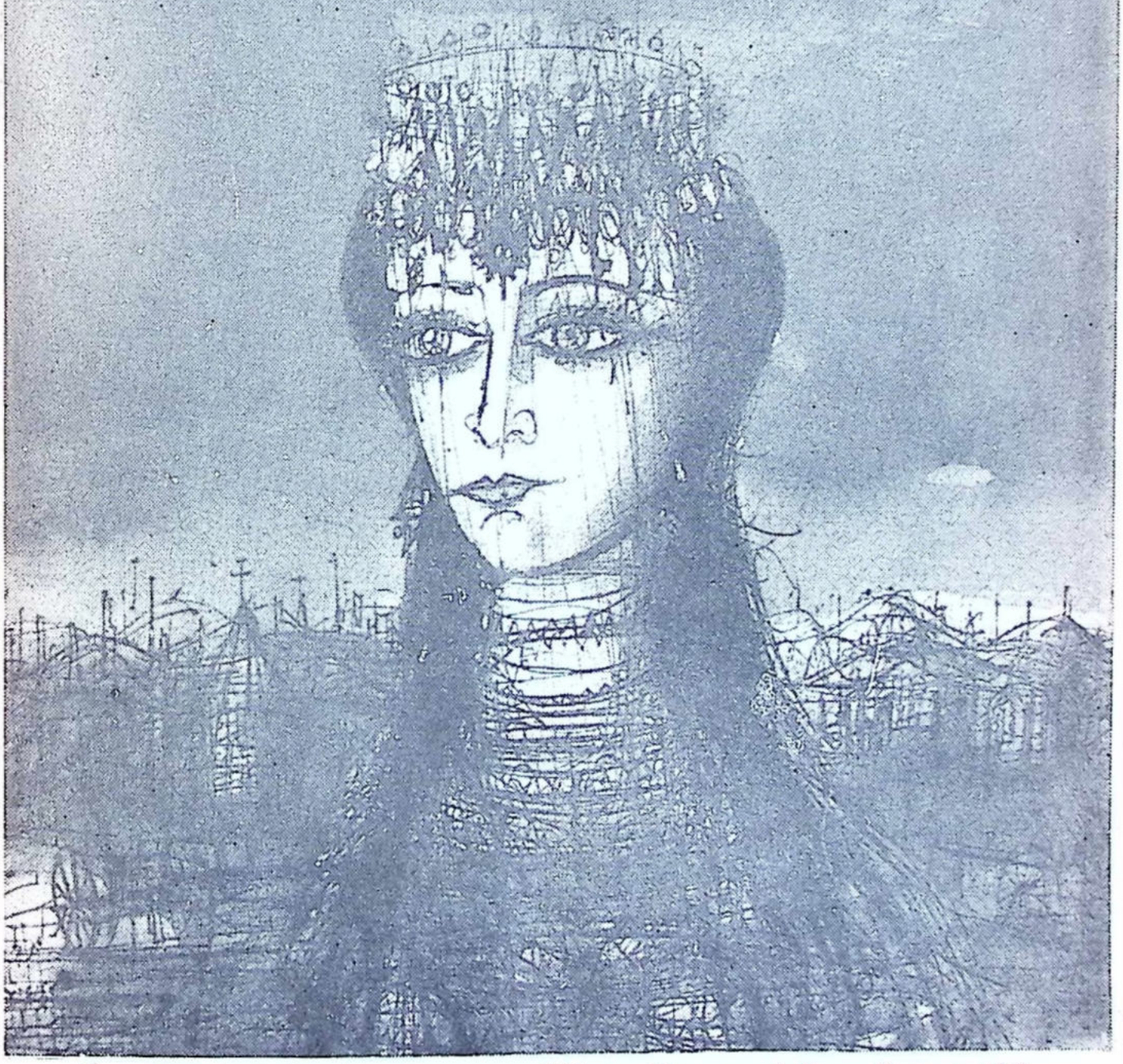

Հայ ժողովուրդի անլուր տառապանքն ու հերոսութիւնը միջազգային
գրական հրապարակ բերող վէպին կողքը

Editorial CALMANN - LEVY Paris

Ընկարին մէջ աջէն Պ. Պ. Սարգիս Կարապետեան, Սիմոն Արմաճ, Մեսրոպ Ծ. Վրդ. Գրիգորեան, Արէտ Հիւնդեան, Լեւոն Ծերունեան և Տոքթ. Վահէ Պալըգճեան:

Վիեննայի համայնքի անդամներ, իրենց նախագահին շուրջ, իր կողքին Հայաստանէն արուեստագիտուհիներ՝ Ոսկանեան և Կորկոտեան, կեդրոնը նստած՝ երգչուհի Քաթի Պէրպէրեան (Հ. Ա. Մ. Նահանգներէն):

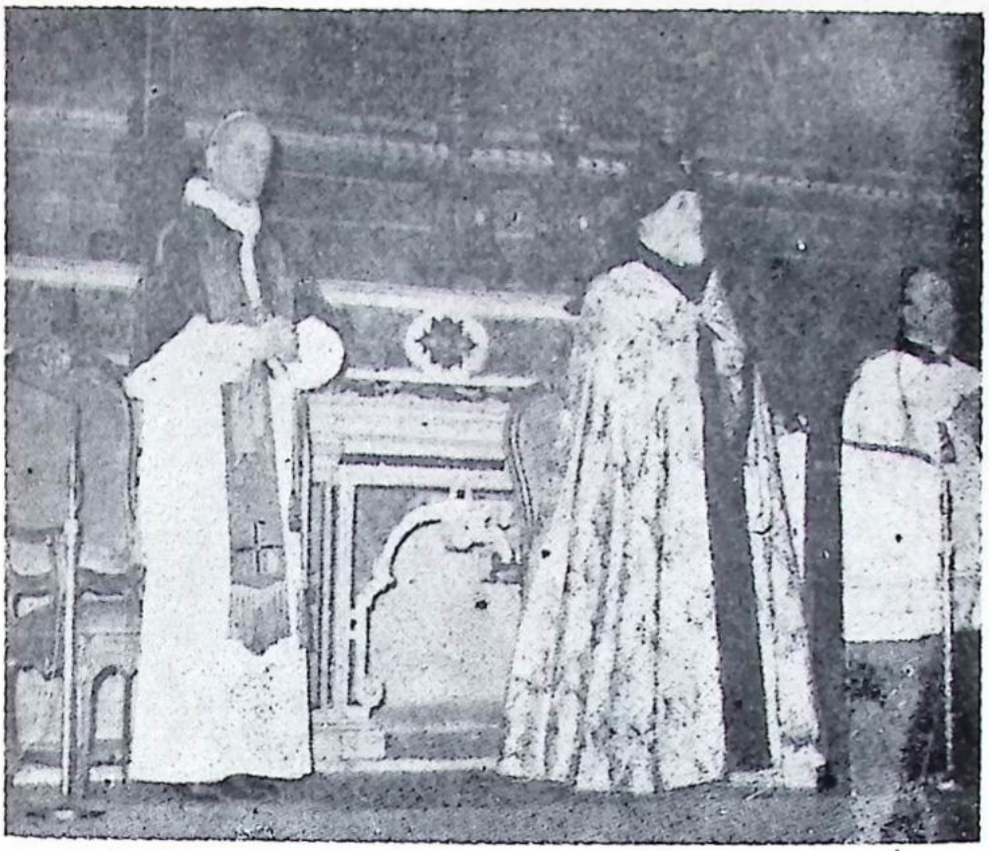

Ֆահանայապետ Պօղոս Ջ. և Հայոց Հայրապետ Վազգէն Ա. Սիւստին մատուռի խորանին վրայ:

Հայրենի արուեստագէտներ, որոնք Մայիս 28ին Նիւ Եորքի Գառնեկի հսկայ սրահին, ինչպէս նաեւ Մ. Նահանգներու և Գանատայի հայաշատ կեդրոններու մէջ գեղարուեստական ելոյթներ ունեցան, խանդավառելով հայրենակարօտ զանգուածներ:

Փրոֆ. Տոքթ. վահագն Տատրեան

Գրագէտ վահրամ Մավեան
Գալուստ կիւլպէնկեան Հիմնարկի
վարիչներէն

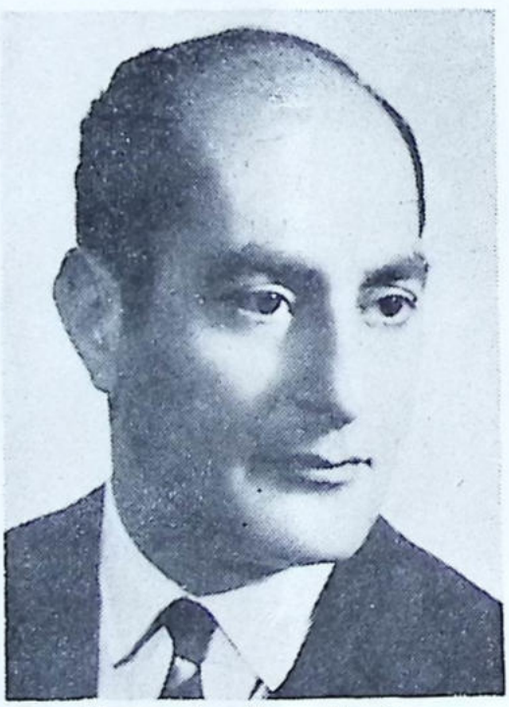

Արտաշէս Շէյլըմեան
Ս. Գ. Լուսաւորիչ երգչախումբի
հիմնադիրը

Պուքրէշի Ազգ. Վարժարանի դասընկերոջս՝ Արշաւիր Կըրիկեանին հետ, որուն պատահաբար հանդիպած էի 1968ին Միլանի մէջ քանի տարուան բաժանումէ մը յետոյ: Ընդարձակ և ամէն յարմարութիւններով օժտուած վարժարանին մէջ կ՚ուսանին 75 հայորդիներ, թէեւ դպրոցը կրնայ ընդունիլ կրկին թիւով աշակերտներ: Շուրջ հարիւր հազար կամ աւելի համրանք ունեցող համայնքը չկրնար օգտուիլ նման պատեհութենէ, փաստը տալով անկազմակերպութեան և անփութութեան հանդէպ մայրենի լեզուի ուսուցումը:

Այցելեցի նոյնպէս հայ թերթերու խմբագրատուները և առիթը ունեցայ բարեւելու Տիկին Արփիկ Միսաքեանը, որ շնորհաւորելի կորովով կը շարունակէ իր հօր՝ մեծ հրապարակագիր Շաւարշ Միսաքեանի աւանդ ձգած գործը, օր ըստ օրէ աւելի դժուարացող պայմաններու մէջ կանգուն պահելով «Յառաջ» օրաթերթը: Հոն հաճոյքով տեղեկացայ, որ Ապրիլ 24ը ճիշդ օրին պիտի ոգեկոչուի, համահայկական միասնականութեամբ: Մաղթենք որ Փարիզը օրինակ դառնայ բոլոր հայ համայնքներուն, ուր տակաւին միասնականութիւն և ճիշդ օրին ոգեկոչումը ընելու նախանձախնդրութիւնը կը յամենայ:

Սփիւռքի և Հայրենիքի լրագրական շրջանակներուն ծանօթ դերձակ Գրիգոր Ադամեանը եւս ողջունելու և իր այցելութիւնը ընդունելու ուրախութիւնն ունեցայ Փարիզ: Զինք ճանչցած էի 1960ի Եղեանի սգահանդէսին, ուր երկու խօսք ըսելու հրաւիրուած էի ողբացեալ Շաւարշ Նարդունիի կողմէ: Միշտ նոյն խանդավառ, երիտասարդական կորովով առլցուն հայորդին է, որ կը հաւատայ հայութեան և Հայաստանի անմահութեան: Իր զաւակներն ալ դաստիարակած է նոյն ոգիով այս հաճընցի հայրենասէրը, որուն աւագ մանչը գլխաւոր դերակատարներէն մին էր ներկայիս մեկուսացած – հաւանաբար ժամանակաւորապէս – «Հայ ուսումնասիրական Կեդրոնի»ին: Այն օրերուն իր երեց որդին կը գտնուէր զինուորական ծառայութեան մէջ:

Պուէնոս Այրէսէն ծանօթ բարեկամ գործակիցս՝ համակրելին Գրիգոր Զաւէն Պոտոսեանը եւս ողջագուրելու հաճոյքը ունեցայ Փարիզ, ուր ընտանեօք հաստատուած է 1965էն վեր:

Փարիզէն մեկնելէ առաջ այցելեցի «Հ.Յ.Դաշնակցութեան Թանգարան»ը, որ կը գրաւէ «Հայ Մշակոյթի Տան» 4րդ յարկը: Հաստատութեան տնօրէնն է, ծանօթ մտաւորական Կարօ Մեհեան, որ անհրաժեշտ բացատրութիւններ տըւաւ ցուցադրուած իրերու մասին: Հայ Յեղափոխութեան 25–30 տարուան փոթորկալի, հերոսական այլ աղէտալի շրջանէն մնացած նիւթական յիշատակները կարելի չէ դիտել առանց սրտի ճմլումի:

* * *

Նախկին դասընկերոջս Արշաւիրին հետ ծրագրած էինք երթալ Միւնիխ, ապա անցնիլ Իտալիա, Զուիցերիա և Վիեննա: Այս ծրագրով շոգեկառքով մեկնեցանք Միւնիխ, ուր գոյութիւն ունի հայ համայնք մը, ստեղծուած վեր-

ջին 15–20 տարիներուն, չուրջ 450–500 անդամներով, որոնք մեծամասնութեամբ արհեստաւորներ, բանուորներ են Սիւրիայէն, Իրան, Իրաք, Եգիպտոս, Ցունաստանէ, Թուրքիա և Պուլկարիայէն: Կան նաեւ ազատ ասպարէզի հետեւողներ, ինչպէս Լուդվիկ և Յօղիկ Պազիլ արուեստագէտ ամոլը – Ջութակահար, երգչուհի – Պարսկաստանէն, Օննիկ Սաատէթեան՝ դերասան, Ցունաստանէն:

Համայնքը կազմակերպուած է 1962ին, ստեղծելով Գաղութահայ Մարմին մը, որ վարձած է համեստ սրահ մը, զոր մաքրելով, յարդարելով վերածած են հաւաքատեղիի, ուր կը համախմբուին ամէն ուրբաթ և շաբաթ օրեր հայկական մթնոլորտի մը մէջ հաճելի ժամեր անցնելով: Համայնքին առաջին նախագահը եղած է լրագրող Յարութիւն Քարասէֆէրեան, որ եօթը տարիներ իմաստութեամբ և նուիրումով վարած է համայնքը, իրերհասկացողութեան և համագործակցութեան ոգին բարձր պահելով ամէն պաղատարէ և դասակարգէ բաղկացած հայորդիներու մէջ:

Ներկայիս վարչութեան անդամներն են՝ Մարտիկ Զաքարեան (Նախագահ), Հերման Ամբարեան (փ.ն.), Ռազմիկ Արղուեան (քարտուղար), Օննիկ Սաատէթեան (գանձապահ) և Արտ. Ցարաբերութիւններ՝ Աշոտ Իսաեան:

Մինչեւ հասած օրս իսկ չրջաբերականներ ղրկուեցան համայնքի անդամներուն եւ եորուար 22ին ղրոյց մը ունեցայ Բաւարիոյ հայկական գաղութի ակումբին մէջ: «Հայ Գաղութներու Համագործակցութիւն բոլոր ճակատներու վրայ» նիւթին չուրջ արտայայտուեցայ, գաղութներու կազմակերպութեան, փոխադարձ կապի ստեղծման անհրաժեշտութեան վրայ ծանրանալով: Յատկապէս փորձեցի մեղմել յոռետեսութիւնը, որ մեր մամուլը կը արտայայտէ, յաճախ դրելով «Արտասահմանի մէջ մենք մեր ազգային գոյութեան պայքարը կորսնցուցած ենք», «ոչ ոք կարող է դիմանալ կլանող միջավայրի պայմաններուն: Ուշ կամ կանուխ, ապագան նոյն է – ԿՈՐՈՒՍՏ» և նման պարտուողական յանկերգներ: Ձեռնարկին նախագահեց համայնքին նախագահը՝ Յ. Քարասէֆէրեան, մաքերու վոխանակութեան մասնակցեցան Գրիգոր Պալըգեան, Արշաւիր Կլորիկեան և երիտասարդներ: Զրոյցին եղրակացութիւնը պարզ և ընդունելի էր բոլոր աննախապաշար և խոհական հայերու համար. Սփիւռքը կրնայ տոկալ և զօրանալ եթէ հոգեվոխուի, ազատագրուի տիրող անհանդուրժողութիւններէ, վոխադարձ արհամարհանքներէ և պարտուողական տրամադրութիւններէ: Եւ եթէ դիտնայ ստեղծել համահայկական ապաքաղաքական կեդրոն մը, որ հմակարգէ ազգային կարիքները և իմացական, բարոյական ու նիւթական միջոցները, զանոնք ի սպաս դնելով Տարագրութեան պահպանման և նահատակներու աւանդը եղող Թանկագին Հայրենիքի վերկլքին:

* * *

Վիեննա հասայ Փետրուար 21ին, անակնկալ պատճառով մը դէպի Իտալիա և Զուիցերիա ճամբորդութիւնը տեղի չունեցաւ: Խաղաղ և բարգաւաճ համայնքը կը ձգտի աւելի լաւ կազմակերպել հայերէն լեզուի ուսուցումը չուրջ 15 մանուկներու, որոնց համար հաստատուած է կիրակնօրեայ դասընթացքներ:

Համայնքին նախապահն է Պրն. Սարգիս Կարապետեան, որուն ճիգերուն շնորհիւ գաղութը օժտուեցաւ Ս. Հռիփսիմէ մատուռով և Գ. Կիւլպէնկեան սրահով և չորս յարկանի կալուածով մը: Տոքթ Մեսրոպ Ծր. Վրդ. Գ. Գըրիզորեան հոգեւոր հովիւն է Վիեննայի հայոց: Վարդապետը վազդէն Ա. Հայրապետին ներկայացուցիչն է Ժընեւի Միջ. Եկեղ. Խորհուրդին և պատմադիտական ուսումնասիրութիւններով կ'աշխատակցի «Հանդէս Ամսօրեայ»ի: Եկեղեցական վարչութեան մնացեալ անդամներն են պ. պ. Սիմոն Արման, Արէտ Հինդլեան, Նուպար Վարդեան, Լեւոն Սահակեան, Տոքթ. Զատէեան և Յակոբ Թարեան:

Վիեննան համալսարանական միջազգային կարեւոր կեդրոն մըն է, ուր կ'ուսանին չուրջ 60–70 հայ ուսանողներ Պարսկաստանէն, Թուրքիայէն, Լիբանանէն եւ այլ շրջաններէ: Այս երկրորդ այցելութեանս առթիւ ալ երկու հանդիպումներ ունեցայ տասնեակ մը ուսանողներու հետ, մտքերու փոխանակութիւններ ունենալով ազգային հրատապ հարցերու չուրջ: Տակաւին թոյլ է փոխ յարաբերութիւնները համալսարանական կեդրոնէ կեդրոն: Բնաւ չվտմ չունին ստուարաթիւ պարսիկ և նոյնքան բազմաթիւ թուրք կամ փոքրաթիւ քիւրտ ուսանողներու հետ: Մեր ուսանող երիտասարդներուն վերապահուած է կարեւոր դեր մը միջազգային յարաբերութիւններ և տիպլոմ ստեղծելու տեսակէտէն դրացի երկիրներու երիտասարդութեան հետ, իր նպաստ ժողովուրդներու խաղաղ գոյակցութեան: Սակայն նման պատասխանատու գործերու համար բաւական չէ մասնագիտական պատրաստութիւնը: Հարկ է ունենալ համաշխարհային լայն, բազմակողմանի ծանօթութիւն և յատկապէս միջազգային պատմութեան հիմնական ծանօթութիւն: Գործի ընթացքին խօսուեցաւ նաեւ համահայկական կեդրոնի մը ստեղծման անհրաժեշտութեան եւ կարելիութիւններու մասին: Խօսակիցներէս կը յիշեմ ուսանողներ Հայկ Փաւալաճեան, Դրաստամատ Կարապետեան, Սիմոն Պապայեան, Գրիգոր Հալաճեան, և Սիմոն Պապիկեանը:

* * *

Ինչպէս այլ առիթներով, այցելեցի նաեւ Վիեննայ Մխիթարեան Միաբանութեան վանքը, ուր սիրալիր տեսակցութիւն մը ունեցայ ծերունազարդ աբբահայր Գերապայծառ Հապոլեանի հետ, որ առաւելաբար արտայայտուեցաւ Իստ Ֆալմութի (Պոսթընի շրջան) Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ ամառնային ըղձրոցի մասին:

Ծովափնեայ 43 արտավար ընդարձակ հողի մը վրայ հաստատուած դըպրոցը ունի շէնք մը մանչերու և ուրիշ մը աղջիկներու համար, ինչպէս նաեւ հաւաքասրահ մը, ճաշարան մը, գոց և բացօթեայ 2 աւազաններ, ֆութպոլի և այլ խաղերու մարզարաններ:

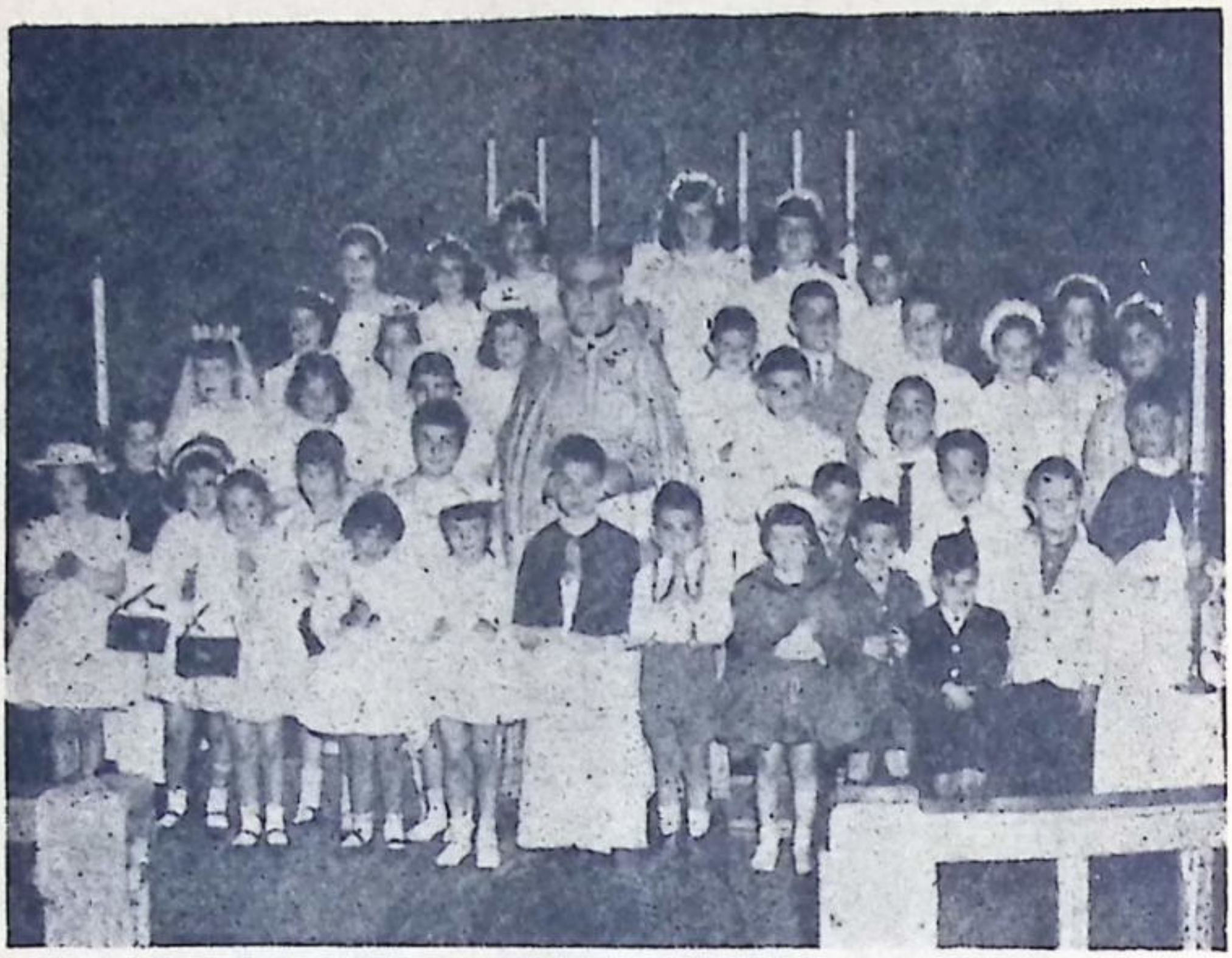

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Ամառնային Դպրոցի Աշակերտները և Տեսուչ Հ. Ղուկաս Վրդ. Առաքելեան

Դպրոցը կ'ընդունի 6–13 տարեկան փոքրիկներ, ութը շաբթուան ամառուան արձակուրդի ժամանակաշրջանին, և հայերէն դասընթացքներուն կանոնաւոր հետեւելով կ'ընտանենան մայրենի լեզուին ու կ'ամբարեն բաւական գիտելիքներ սեփական ժողովուրդի մասին:

Դպրոցին հիմնադիր վարիչն է Հայր Ղուկաս (Կարապետ) Առաքելեանը, որ ոչ մէկ ջանք կը խնայէ արդիւնաւոր դարձնելու համար ձեռնարկը: Մայրենի լեզուի ուսուցումը դիւրացնելու համար պատրաստած է մասնաւոր հնչաբանական սալեր եւ անգլերէն – հայերէն այբբենարան մը, որուն տպագրութիւնը տեղի կ'ունենար վանքին տպարանին մէջ: Այդ այբբենարանէն օրինակ մը ինծի ղրկուեցաւ. Հրաշալի է իբր ուսուցման մէթոտ և իբր դեղատիպ, բազմագոյն նկարազեղ հրատարակութիւն, ուր իրարու կը յաջորդեն Սեւանի լիճը, Հրազդանը, Էջմիածնի Մայր Տաճարը, վեհափառ Արարատը, Ծիծեռնակաբերդի Ապրիլեան հոյակապ յիշատակարանը և այլ հայրենի տեսարաններ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ՄՕՐՍ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Այդ ո՞ր թոպէն էր, ո՞ր պահը պչրոտ
Ուր յղութեան հրաշքով դողաց մարմինըդ
Ու քաղցր յիշատակի այդ ո՞ր երազով
Տենդահար կըրեցիր որովայնիդ մեզ:

Այդ որքա՛ն երկար պիտ՝ ըլլար ճամբադ
Որքա՛ն խոչընդոտ պիտի ճանչնայիր
Անծանօթ գալիքին դիմաց ծառացած,
Պատրաստ՝ գրոհ տալու:

Այդ ո՞ր հաշիւը պիտի պարփակէր
Անհաշիւ ցանկը հաշուի չառնուած
Տառապանքներուդ,
Քանի՞ սիրտ արդեօք պիտի բաւ ըլլար
Սըրտիդ զարկերուն հասնելու համար:

Ու մէկ չէ, երկու չէ ժառանգըդ թողած,
Հինգ նոր հոգիներ վերընձիւղեցան
Հոգիէդ ներուժ, այլ՝ նրբին այնքան
Եւ կեանքի բեմին առագաստ բացին:

Հանգիստ կաց հիմա հանգրուանիդ մէջ,
— Մայր հողին — որ տիրամայրն է հուսկ
Ապրող ու շնչող բոլոր կեանքերուն,
Միշտ գորովագութ, վեհապանծ՝ քեզ պէս:

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ԱՃԷՄԵԱՆ

Կ'արժէ նման հրատարակութիւն մը ունենալ սփանախօս և ֆրանսախօս մանուկներու համար եւս, անհրաժեշտ պատշաճեցումներով: Սակայն ո՞վ պիտի մտածէ և զբաղի նման «փոքր» հարցերով...:

Վիեննա այցելած էի յատկապէս հօրեղբայրս, վաղեմի հրապարակագիր՝ Ղեւոնդ Պահատրեանը Պուէնոս Այրէս առաջնորդելու համար: Շաբաթուան մը ընթացքին պատրաստուելէ և ծրարները կապելէ յետոյ, մեկնեցանք դէպի Պ. Այրէս, Փարիզի վրայով, ուր հասանք Մարտ 6ին:

Վ. Պ.

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ԵՒ ԴԷՄՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

ԱՆԿԱՊ ՕՐԱԳԻՐ

Գործ՝ Վահրամ Մավեանի

Դժուար է մերձենալ և ստոյգ չափանիշը տալ օրագրի մը, որ ինչպէս խորագրէն կը յայտնուի, անկապ է իսկապէս, և որ գրական ստեղծագործութեան յաւակնութեան հունէն դուրս կը մնայ, ըլլալով ճամբորդական տպաւորութիւններ: Արդարեւ չատ աւելի դիւրին է տալ չափանիշը գրական ստեղծագործութեան մը, գրական օրագրութեան մը, և ըսել՝ յաջող կամ անյաջող: Քիչ չեն օրագրութեան ձեւով տրուած գլուխ գործոցներ, որոնցմէ Վէրթէրը, գրեթէ օրագրութեան կաղապարով՝ Քամէլիազարդ կինը և Մանօն Լէսքոն: Առիկա վիպապաշտութեան ամենաբնղուն շրջանին՝ արտայայտչական նորաձեւութիւն մըն էր, որը կը հանդիսանար չատ աւելի տպաւորիչ, որպէս թէ իսկապէս ապրուած կեանք մը ըլլար: Ըսինք թէ Վ. Մավեանի Անկապ օրագիրը ճամբորդական տպաւորութիւններու հաւաքածոյ մըն է: Բայց ան, այնքան անկեղծութեամբ և հարատղ դղացումներու չաղախումով տրուած է որ գրական ստեղծագործութեան մը հետ դէմ յանդիման դանուելու տպաւորութիւնը կը կրենք, և, վստահ ենք թէ՝ Վ. Մավեան երբեք չէ խորհած հասարակ տեղիք խօսակցութիւնով դոհանալ: Ամէն մէկ էջ իր մէջ ունի պատկերներու հարստութիւն, ըլլան անոնք դէմքերու դէպքերու և մտածումներու: Իր օրագրութիւններու չարքը հարուստ է նաեւ, ու մանաւանդ նկարագրութիւններով, որոնց եաին՝ երկիրներ, բարքեր ու ժողովուրդներ: Աւելին՝ Վ. Մավեան ունի դիտածը տեսնելու և տեսածը հարազատօրէն քանդակելու կարողութիւն, որոնց մէջէն միշտ ներկայ է երդիծող, կատակող, մտածող, փիլիսոփայող արուեստագէտը, որ գրաւականը կը կազմէ ներկայութեանը դգայուն հոդիի մը, որուն համար լացն ու քրքիջը, լուրջը և ծիծաղելին անբաժան մասնիկները կը կազմեն կեանքի կատակերգութեան:

Թէեւ օրագրութեան տէրը հայ է, թէեւ հայու աչքերն են ճամբորդողները, բայց հոն կայ բազմազգի ժողովուրդի մը և անհամար երկիրներ՝ իրենց մարդոց հետ՝ նկարագրի տարբերակներով, ուր ընթերցողը իր նըստած անկիւնէն աշխարհի հազարումէկ կողմերուն հետ կը յարաբերուի հաճելի շրջագայութեան մը մէջ: Լիզպոն կը դանուի հոնկէ Պէլֆաստ կ'անցնի, ապա՝ Երուսաղէմ, վերստին Լիզպոն, յանկարծ՝ Պոլիս, Երեւան, Պէյրութ, վերստին Լիզպոն: Իր օրագրութիւններուն մէջ տարրերու յիշատակութիւնը նշանակութիւն չունին: Ամիսները և օրերն են որ կը յիշատակուին: Եթէ անոնք ալ չյիշատակուէին ոչինչ պիտի կորսնցնէր գործը իր օրագրութեան հանդամանքէն, մանաւանդ իր անկապ ըլլալու հանդամանքէն, բայց ուր՝ հասարակաց կապ մը կայ, լինչպէս դիտող և դգացող մարդու մը յատակ՝ կոտորակուելու ընդունակութեան յայտնաբերումը որ իրեն տուած է բոպէներու մէջ թաւալելու և անոնց մէջէն նոր խօսքով մը և նոր ապրումով մը դուրս դալու ընդունակութիւնը:

«ԱՐԱՐԱՏ» ՏՊԱՐԱՆԸ 25 ՏԱՐԵԿԱՆ

Ո՞վ չի ճանչնար «ԱՐԱՐԱՏ» տպարանը, ո՞ր հայը, (լրագրողը, արուեստագէտը, միութենականը կամ հայրենակցականը)։ Անոնք բոլորը ստիպուած են այդ աստիճանաբար համեստ յարկէն ներս մանել, ներշնչել մելանէն, հսկայ մամուլէն և այլ երկաթեայ իրեղէններէն ինչպէս նաեւ լինոթիփի մեքենային հալոցին մէջ վերաձուլման սպասող կապարի և անթիմօնի խառնուրդէն ծորող բարկ հոտը։ Եւ մելանի արատներու և սրբազան աղտեղութեան մէջ ձեր առաջին տեսածը պիտի ըլլայ պարթեւահասակ և հաղորդական մարդու մը դէմքը, որ միշտ ժպտուն է, որ ճշմարիտ պատկերացումը և լրացուցիչ տարրն է հոն տիրող մուրին և խառնիճաղանճին, Տպարանատէր Պրն. Ստեփան Տէօքմէճեանն է ան, որ քսանհինգ տարիէ ի վեր կեցած է պատուանդանի վրայ, որպէս միակ հայատառ հրատարակութիւններու կեդրոն, — բացառութիւն կազմելով «Սեւան», «Արմենիա» և «Շարժում» թերթերու տպարանները որոնք ամբողջապէս իրենց թերթերուն տրամադրուած են։

Արդ, «Արարատ»ը իրաւամբ, իր այս հանգամանքովը կը մնայ որպէս լուսաւորութեան կեդրոն Պ. Այրէսի նման հայաշատ գաղութի մը մէջ, և այդ՝ ինքը Պրն. Ստեփան Տէօքմէճեանը շատ լաւ գիտէ։ Հետեւաբար իր մօտ կը տեսնէք արդար հպարտանքի մը արտայայտութիւնը, սկսելով իր բարձր բռնել սովորած գլխէն մինչեւ նայելու կերպը։ Գոնէ ես անձնապէս կատակիս մէջ իրա՛ւ կողմ մը մատնանշելով իրեն ըսել սովորած եմ.— «Դուն Պ. Այրէսի Մեսրոպ Մաշտոցն ես, եթէ դուն չըլլայիր մենք ի՞նչպէս պիտի երկնէինք և մեր երկունքը պիտի տառերու դիրկը յանձնուէր»։

Պրն. Ստեփան Տէօքմէճեան, գուցէ չգիտեր իր կատարած մեծ դերը գաղութէս ներս, իսկ եթէ գիտէ, իր բացարձակ լռութիւնը այդ մասին՝ — հակառակ իր հպարտ դրսերեւոյթին — համեստութեանը դրաւականը կը կազմէ անկասկած։ Ան, 25 տարուայ իր ծառայութեանը ընթացքին, — ի բաց առեալ հրատարակուած կամ հրատարակուող հանդէս, լրատուութիւններ և այլ հասարակ տպագրութիւններ — գլուխ հանած է մինչեւ իսկ երկարաշունչ հատորներ։

Իր 25ամեակի այս երջանիկ օրուան առթիւ իրեն կը մաղթենք յիսնամեակի ոսկեայ յոբելեանը տօնելու օրուան հասնելու կեանք, կարողութիւն և աւելի լայն հնարաւորութիւններ, քանի որ գաղութը կը բազմապատկուի օր ըստ օրէ համրանքով, ինչպէս նաեւ՝ Հյ Գիրի պահանջքով։
ըստ ուրէ համրանքով, ինչպէս նաեւ՝ Հայ Գիրի պահանջքով։

Վ. Ա.

ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ - ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Մեր Հոկտեմբեր–Նոյեմբեր–Դեկտեմբերի «Ամբողջական Հայաստան, ամբողջական հայութեամբ» դրութեան անդրադառնալով, Պէյրութի «Զարթօնք» օրաթերթը իր 15 Մարտ 1970 թուականով խմբագրականին մէջ կը գրէ.–

«Պուէնոս Այրէսի մէջ լոյս կը տեսնէ «Ներկա՛յ» անունով ամսաթերթ մը, որ ինքզինք անկախ կը հռչակէ, իսկ ոմանք զայն կը նկատեն փրօ–դաշնակցական: Արդ, այս թերթը, 1969ի Հոկտեմբեր–Դեկտեմբեր միացեալ թիւին մէջ, անդրադառնալով մեր ժողովուրդի դոյատեւման ու հայ պետութեան ներկայ իրավիճակի և անկախութեան հարցերուն: «Ամբողջական Հայաստան, ամբողջական հայութեամբ» խորագիրը կրող առաջնորդողի մը մէջ կը սկսի խորհրդածել.– «Ցանկերդ մըն ալ ասիկա, զոր առտու իրիկուն յեղյեղը ազգասիրական, հայրենասիրական «գործ» կը նկատեն չատեր: Իբր թէ նման անբովանդակ յայտարարութիւններով ընդհանուր խանդավառութիւն կը ստեղծուի, սերունդ կը դաստիարակուի և «ազգ» կը վերկուի...»:

Եւ քանի մը պարբերութիւններ եւս տալէ յետոյ յիշեալ դրութենէն, Զարթօնք կը գրէ.–

«Ընթերցողը հիմա իրաւամբ հարց պիտի տայ թէ՝ ինչո՛ւ հայ սփիւռքի տասնեակներով թերթերէն մէկ հատը դատեցինք, և անկէ մէջբերումներ կատարեցինք: Այդ բանը ըրինք անշուշտ որոշ նպատակով. վեր առինք օրինակ մը՝ ցոյց տալու համար, թէ կան անկախ հրատարակութիւններ, որոնք կը ջանան խորանալ մեր ժողովուրդը յուզող հիմնական հարցերու քննութեան մէջ, և քաջութիւնը ունին յստակ տեսակէտ որդեգրելու կամ կողմնորոշուելու»:

Նոյն գրութեան առթիւ շնորհաւորական նամակ մըն ալ ստացանք Լոս Անճելըսի բնակիչ Տիկին Աշխէն Յովհաննէսեանէն, բնիկ Վասպուրականցի, դուստրը Տէր Ներսէս Տէր Բարսեղեանի, որ նախապէս եղած է Արմենական գործիչ:

Լոս Անճելըսի ընթերցողներէն Գուրգէն Մուրատեան հաջակերական նամակով մը կը շնորհաւորէ "Ներկա՛յ"ն մաղթելով որ վերջ տրուի "մեր տկարութիւն"ներուն և աւելի տկարացնող մեր ներքին տխուր երեւոյթներին: Այս թիւին մէջ կարդալ իր մէկ այլաբանական տպաւորիչ գրութիւնը:

Մեր նախորդ թիւին մէջ հրատարակուած քանի հազար որբերու լուսանկարին առթիւ ստացանք ճշդում մը Սան Ֆրանսիսկոյի «Անչա»յի գրասենեակէն, ստորեւ այդ նամակը.–

"Ներկա/յ" Ամսագրի Յարգարժան Խմբագրութեան, Պուէնոս Այրէս,

Յարգելի Խմբագիր,

Ձեր պատուական ամսագրի Յունուար–Փետրուար–Մարտ 1970 միացեալ թիւին մէջ նկար մը դրած էք"... Շուրջ հսան հազար որբեր 1918ին նկարուած Ալեքսանդրապոլ–Լենինականի մէջ", նկարին թուականը ոչ թէ 1917 է, այլ 1921, ինչպէս կը հաստատէ այն օրերու սկաուտական պետերէն Պրն. Ճ. Մարտիկեան:

Պրն. Ճ. Մարտիկեանի թելադրանքով է որ գրեցի այս "ՃՇԴՈՒՄ"ը:

Յարգանօք Անչափի և Պրն. Ճ. Մարտիկեանի Դրասենեակի

Վարիչ՝ ԵՐ. ՓՆՏՔԵԱՆ

Նոյն առթիւ Պուէնոս Այրէսէն «Ներկա/յ»ի բարեկամներէն Պրն. Փանոս Լօրինէքեան չնորհաւորելով մեր Ա. յօդուածը, դառնութեամբ կ'անդրադառնայ ազգային անկազմակերպութեան, յիշեցնելով որ մեր տասնեակ հազարաւոր որբերէն չատերը վակոններով տարուեցան Գերմանիա, Միացեալ Նահանգներ, ուր անհետ կորսուեցան հայութեան համար..

«Հայկական Հարց – Հայ Յեղափոխութիւն» դրութեան առընչութեամբ ալ Պ. Այրէսէն ստացանք դրութիւն մը, ստորագրուած՝ «Ընթերցողուհի», ըստ որուն «Լուսաւորչականութիւնը վրկած է Հայ ժողովուրդը»... Անստորագիր դրութիւններու չենք անդրադառնար, նկատի առնուելու համար անհրաժեշտ է ունենալ քաղաքացիական արիութիւն և տէր կանգնիլ սեփական տեսակէտներուն:

* * *

Նամակ մըն ալ ստացանք հայ ծնողէ մը՝ Պրն. Գէորգ Քէչիչեանէ, հրատարակութեան խնդրանքով: Թէեւ խնդիրը վիակուած է, սակայն մեր հանրային կեանքէն վիրաւոր և դարմանումի կարօտ մէկ կողմին վերաբերելուն կ'անդրադառնանք համառօտակի:

Նամակագիր ազգայինի որդին աշակերտ եղած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Կրթական Հաստատութեան երկրորդական բաժնի վերջին դասարանին: Քանի մը նիւթերու վերաքննելի եղած է երիտասարդ Ռուբէն, սակայն տարեշրջանի սկիզբին երկայնալով քննութեանց կը յաջողի ու երբ դպրոց կը ներկայանայ վերջին տարին լրացնելու համար, Տեսչուհին չարտօներ դասարանէն մուտքը, առարկելով թէ իր անկարգ վերաբերումին համար արտաքսուած է դպրոցէն:

Իրենց զաւակին հայեցի դաստիարակութեան նախանձախնդիր ծնողները կը դիմեն Տեսչուհիին, ապա կեդր. վարչութեան, սակայն անօգուտ, հայ տղան հայ դպրոցէն կը դրկուի:

Անշուշտ դպրոցական իշխանութիւնները պատիժներ կրնան տնօրինել, սակայն օրինական ձեւով և իր ժամանակին: Քննութիւններու ներկայացող և յաջողող աշակերտ մը արտաքսելը բնաւ արդարացում չունի և կը մատնէ կամայականութիւն, ինչ որ ցաւալի և դատապարտելի է միանգամայն:

«Ն.»

Նամակ "Էրեբունի" Մանկական Հրատարակչականէ

Պատ. Վարչութիւն «Ներկայ» ամսագրի *Արժանթին*

Յարգելի Տիարք,

Ներկայիս պատիւ ունինք ծանուցանելու ձեզ թէ սփիւռքահայ իրականութեան մէջ մանկական գրականութեան զարկ տալու միտումով հիմնած ենք «Էրեբունի» հրատարակչականը:

Նորաստեղծ «Էրեբունի» հրատարակչականիս նպատակն է սփիւռքահայ իրականութեան մէջ ծրագրուած չարունակական կերպով տարածել հայ և միջազգային մանկական գրականութեան լաւագոյն նմոյշները՝ գլխաւորաբար հայերէն, բայց նաեւ Ֆրանսերէն և անգլերէն լեզուներով:

Արտասահմանի հայ իրականութեան մէջ մանկական գրականութիւնը տարածելու պատահական և սահմանափակ փորձեր եղած են թէեւ, սակայն ցարդ չէ իրականացած այնպիսի լուրջ ձեռնարկ՝ որ ծրագրուած և չարունակական կերպով գրաղուի այս հարցով, արտասահմանի հայ մանուկներուն գրաւիչ կերպով ներկայացնելով մեր լեզուն՝ հայ և օտար մանկական գրականութեան նմոյշներով:

Ծանօթ իրողութիւն է որ նման գրականութեան չգոյութեան պատճառաւ սփիւռքահայ մանուկը գրաւուած է օտար գրականութեամբ՝ զանազան օտար լեզուներով գրուած, որոնց նմոյշները կը տպուին բարձր որակով, օրուայ պահանջքին համաձայն պատկերազարդ, դունատիպ, չատ գրաւիչ կերպով և բազմատիպ: Ատոնց հետ բաղդատած մեր հայ գրականութեան լաւագոյն նմոյշները ցարդ հրատարակուած են տպագրական այնպիսի ցած որակով, ժամանակավրէպ ձեւով և անհրապոյր՝ որ մանուկը անշուշտ որ նախընտրութիւնը կու տայ դեղեցիկին, չողչողունին, գրաւիչին՝ որ օտարին գրականութիւնն է, օտարին լեզուով գրուած:

Մանկական պատկերազարդ գրականութեան այս բացը դոյելու նպատակաւ է որ հիմնուած է մեր ընկերութիւնը, որ առաջադրած է չարունակական կերպով հրատարակել հայ թէ միջազգային մանկական գրականութեան լաւագոյն նմոյշները ներկայացնող գրքոյկներ՝ պատկերազարդ, դունատիպ և միջազգային մակարդակի համապատասխան որակով:

Այս գրքոյկներու մէկ մասը պիտի հրատարակուի հայերէն լեզուով, որպէսզի մեր հայախօս մանուկներու և պատանիներու ընթերցանութեան լեզուն դառնայ հայերէնը: Որոշուած տպաքանակի միւս մասը պիտի հրատարակուի Ֆրանսերէն և Անգլերէն լեզուներով, որպէսզի օտարազգի մանուկները ծանօթանան հայ մանկական գրականութեան լաւագոյն նմոյշներուն: Այս կերպով մէկ կողմէ հայ և միջազգային մանկական գրականութիւնը կը հրամցուի հայերէնով՝ գպրոցական գրքերու կողքին օժանդակ գրականութիւն հայթայթելով հայ մանուկին, միւս կողմէ հայ մանկական

գրականութիւնը կը բացուի դէպի միջազգային ասպարէզ, գրաւելով իր արժանի տեղը՝ համաշխարհային մանկական գրականութեան կողքին:

Օգտուելով մեծ բանաստեղծ Յովհաննէս Թումանեանի ծննդեան հարիւրամեակի զուգադիպութենէն, հրատարակութիւնս իր գործունէութեան ձեռնարկեց մեծ բանաստեղծի մանկա-պատանեկան ստեղծագործութիւններով, որոնք պիտի հրատարակուին Հայերէն, Ֆրանսերէն և Անգլերէն:

Այս շարքի մաս կազմող գործերու մեծամասնութիւնը արեւմտահայերէնով վերապատմուած են Պոլսահայ բանաստեղծ Արթօ Չիմպլիչեանի (Զարեհ Որբունի) կողմէ, նկատի առնելով որ սփիւռքահայ մանուկը հայ գրականութեան կալուածէն ներս հազիւ թէ իր մուտքը կը կատարէ և դեռ լրիւ կերպով չի տիրապետեր հայ լեզուին: Յամենայն դէպս, համեմատաբար պարզ արեւելահայերէնով գրուած գործերը պիտի տանք նոյնութեամբ: Յետագային սփիւռքահայ վարժարաններու ուսուցչական կազմին կ'ուղղարկենք հարցաթերթիկներ, առոյգ կերպով տեղեկանալու համար թէ սփիւռքահայ մանուկներու մեծամասնութիւնը ո՞ր ձեւով աւելի դիւրին կ'ըմբռնէ վերոյիշեալ գործերը.– նոյնութեա՞մբ, թէ արեւմտահայերէն վերապատումով:

Ինչ կը վերաբերի հայ մանկական գրականութեան, յետագային կը հրատարակենք նաեւ հայ տարբեր մանկագիրներու գործերը: Գալով միջազգային գրականութեան, յետագային կը հրատարակենք այդ գրականութեան լաւագոյն նմոյշները՝ հայերէնի թարգմանուած, ինչպէս օրինակ Անտէրսընի հէքիաթները:

Տրուած ըլլալով որ հրատարակչականիս նպատակն է սփիւռքի մէջ տարածել մանկական պատկերազարդ գրականութիւնը, ուրախ պիտի ըլլայինք և շնորհակալ՝ եթէ հայ մամուլը արձագանգ հանդիսանար մեր այս ձեռնարկին, եթէ զայն կը գտնէ օգտակար՝ ազգապահպանման տեսակէտէ, որպէսզի այս կերպով սփիւռքահայ զանազան համայնքներ, դպրոցներու տնօրէնութիւններ տեղեակ դառնան ներկայ նախաձեռնութեան:

Շնորհակալութեամբ և յարգանօք՝

ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ
Վարիչ – Քարտուղար

"ՆԵՐԿԱ՛Յ" ջերմօրէն կը յանձնարարէ սոյն գրքոյկները իր ընթերցողներուն և դպրոցներուն, նմոյշներ մեր մօտ կարելի է տեսնել և ապսպրել մեր միջոցաւ կամ ուղղակի դիմելով՝

Editions EREBOUNI,
B. P. 46
94 - Chatenton (Francia)

ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻԼԱՊԵՆԿԵԱՆ ԻԲՐԵԻ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏ

Գալուստ Կիւլպէնկեան եղած է ոչ միայն տնտեսական եւ մարզի վրայ հանճար մը, այլ նաեւ արուեստագիտական դետնի վրայ տաղանդաւոր հաւաքող մը:

Այս նմանը հազուագիւտ անձնաւորութեան վրայ Լիզպօն հրատարակուած է գաղղիերէն մեծածաւալ գիրք մը, իրեն արուեստագիտական տաղանդին եւ հաւաքած թանկագին հնադարեան արուեստի վերաբերեալ առարկաներու շուրջ:

Գիրքը կը պարունակէ նկարներ նշանաւոր նկարիչներէ, հին դորգերու, թաբիսըրիներու, եգիպտական հնադարեան արձաններու, հին դրամներու հաւաքածոներու ընդօրինակութիւններ:

Ճիշեալ գիրքէն թարգմանաբար կը հրատարակենք հատուած մը, գրուած իր փեսին Գէորգ Եսայեանի կողմէ, գաղղիերէն լեզուով, նկարագրելու համար թէ ինչպէ՞ս Կիւլպէնկեան մանկութենէն սկսեալ հետաքրքրուած է արուեստի, գեղարուեստի վերաբերեալ հին առարկաներով:

«Երբ Կիւլպէնկեան լաւ տրամադրուած էր, իր բարեկամներուն կը պատմէր թէ, ինչպէ՞ս հիմնաքարը դրած է իր սքանչելի, դիւթական հաւաքածոյին:

14 տարեկանին սկսած է արդէն ցոյց տալու իր մասնաւոր սէրը հին արուեստագիտական առարկաներու:

«Օր մը հայրը երիտասարդ ուսանողին կը նուիրէ թրքական կէս ոսկի իր դպրոցական յաջողութեանց իբրեւ վարձատրութիւն:

«Պատանի Գալուստ որ Պոլսոյ հնադարեան առարկաներ ծախողներու չուկան կը յաճախէր, անմիջապէս դնեց հին դրամներու հաւաքածոյ մը: Երբ պատմեց հօրը, նշմարեց, որ հայրը, Սարգիս Կիւլպէնկեան բարկացած դէմքով իր դժգոհութիւնը կը յայտնէր կէս ոսկին ոչինչ բաներու ծախսած ըլլալուն:

«Շռայլութիւն կը նկատէր այն արարքը, բայց իրականութեան մէջ զաւակը՝ Գալուստ այն արարքով հիմը կը դնէր ապագայ հոյակապ հաւաքողի գործունէութեան, որուն նմանը քիչ կայ:

«23 տարեկանին ամուսնացած, Գալուստ Կիւլպէնկեան առեւտրական խոշոր գործունէութեանց նետուեցաւ: Սկիզբները դժուարութիւններ ունեցաւ, բայց երբ 30 տարեկան էր հսկայ հարստութիւն մը դիզած էր, որ իրեն թոյլ կու տար աշխարհին չորս կողմը ճամբորդելու եւ թանկագին հնութիւններ հաւաքելու, մանաւանդ հռչակաւոր հին նկարիչներու գործեր նաեւ՝ նորագոյն նկարիչներու, թանկագին դորգեր, թաբիսըրիներ, եգիպտական արձաններ փառաւոններու չրջանէն, հին դրամներ, որոնք տարիներ վերջ Փարիզ իր ապարանքին մէջ ցուցադրուեցան եւ յետոյ Լիզպօն փոխադրուեցան»:

Թարգմ. ՂԵՒՈՆԴ ՊԱՀԱՏՐԵԱՆ

ՎԱՀԱԳՆ ՏԱՏՐԵԱՆ

Կեանքի դժուարութիւնները սեփական աշխատանքով, սեփական արժանիքով յաղթահարած երիտասարդ դիտնական մը, որ միջազգային համադումարներու կը ներկայանայ ոչ միայն իբր հսկայ երկրի մը արժանաւոր ներկայացուցիչը, այլ նաեւ իբր իր հայ ծագումին դիտակից և արժանաւոր մարդ: Որովհետեւ իսկական մարդն է, որ իր արեան հաւատարմութեամբը կ'երաշխաւորէ այն միւս հաւատարմութիւնը, զոր պարտի ունենալ իր որդեգրած հայրենիքին:

Պոլիս ծնած և հոն իր մանկութիւնը մասամբ սահմանափակ հայկական չրջանակի մէջ անցուցած պատանին բացառիկ ճիգով մը կը նետուի Եւրոպա, իր որոնող, անհանգարտ ոգիին, դիտնալու, սորվելու ներքին անդոհանքին անունդ հայթայթելու անզուսպ մղումէն տարուած:

Մարդկային կազմակերպուած ընկերութիւններու մէջ արժանիքները կը դնահատուին, օժտուածներուն հնարաւորութիւն կը տրուի զարգանալու, բարձրանալու, բարձունքէն լոյս սփռելու համար իր չրջապատին, Ահա այսպէս է որ Տատրեան մրցումով կ'արժանանայ կրթաթոշակի, և իր ուսումը կը կատարելագործէ գերմանական և զուիցերիական համալսարաններու մէջ, իր տոքթորան ստանալով ուսուլութեան (մաթեմաթիք) ճիւղէն:

Իր ուսումը կը չարունակէ Հիւս. Ամերիկայի Մ. Նահանգներու մէջ, մասնագիտանալով իբր ընկերաբան և դասախօսելով նոյն երկրի համալսարաններուն մէջ այդ հանդամանքով:

Կեանքի յաղողութիւնները զայն չեն չփայուցած, ամբարտաւանացուցած, և իր սեփական ժողովուրդէն հեռացուցած, ինչպէս առհասարակ կը պատահի հայ իրականութենէն ներս: Տատրեան իբր ամբողջական միակտուր մարդ Եւ դիտական բազմակողմանի պատրաստութեան տէր անհատականութիւն, որքան աւելի մօտէն կը ծանօթանայ իր ժողովուրդի դժբախտ ճակատագրին, անոր հանդէպ դործուած անարդարութիւններուն, այնքան աւելի ջերմ և ամբողջական սէրով կը կապուի իր ժողովուրդին, իր թանկագին ժամերէն, իր հանդիստէն զոհելով և տրամադրելով օրեր ու ամիսներ իր տարագիր ժողովուրդի լուսաբանման, խանդավառման և իբրեւ հայ ապրելու, տոկալու կամքը չրդնդղելու, պողպատելու վսեմ դործին:

Տատրեան իբր դնահատուած դիտնական ընկերաբան երկրէ երկիր և համալսարանէ համալսարան կատարած պաչտօնական թէ մասնաւոր այցելութիւններու ընթացքին կը կատարէ դիտական հետազօտութիւններ, պրպտումներ, պետական պաչտօնատուներէ ներս, քրքրելով և ուսումնասիրելով դիւանագիտական թղթածրարները, գաղտնի փաստաթղթեր, պաչտօնաթուղթեր, աւելի լոյս սփռելու այն մեծ, համամարդկային ողբերգութեան վրայ, որ ծանօթ է իբր Հայկական Եղեռն: Երիտասարդ դիտնականը – իբր անկախ մտա-

ծոցէ, և աննախապաշար վկայութեան մարդ – Եղեռնի պատմութեան լուսաբանման նուիրուած իր պատմական երկով, որ հաւանաբար պատրաստ կ՚ըլլայ քանի մը տարիէն և կը հրատարակուի անգլերէն լեզուով, մեծ ծառայութիւն մը պիտի մատուցէ ոչ միայն անիրաւուած հայ ժողովուրդին, այլ եւ համայն մարդկութեան և նոյն իսկ Թրքութեան, սատարելով անոնց բուժմանը ցեղասպանութեան նոր փորձերէ:

Փրոֆ. Տոքթ. Վահագն Տատրեան ուսանողութեան շրջանին կը կարդայ Ֆրանց Վերֆէլի վէպը՝ «Մուսա լերան քառասուն օրերը», որ՞ իրեն կը ներշնչէ թէ ազգային հպարտութիւն և թէ ցասում հայ ժողովուրդին հանդէպ գործուած ոճիրներուն և անարդարութիւններուն համար, իր մէջ արծարծելով սէր հանդէպ իր ժողովուրդին և անոր արդար դատին համար աշխատելու վճռակամութիւն:

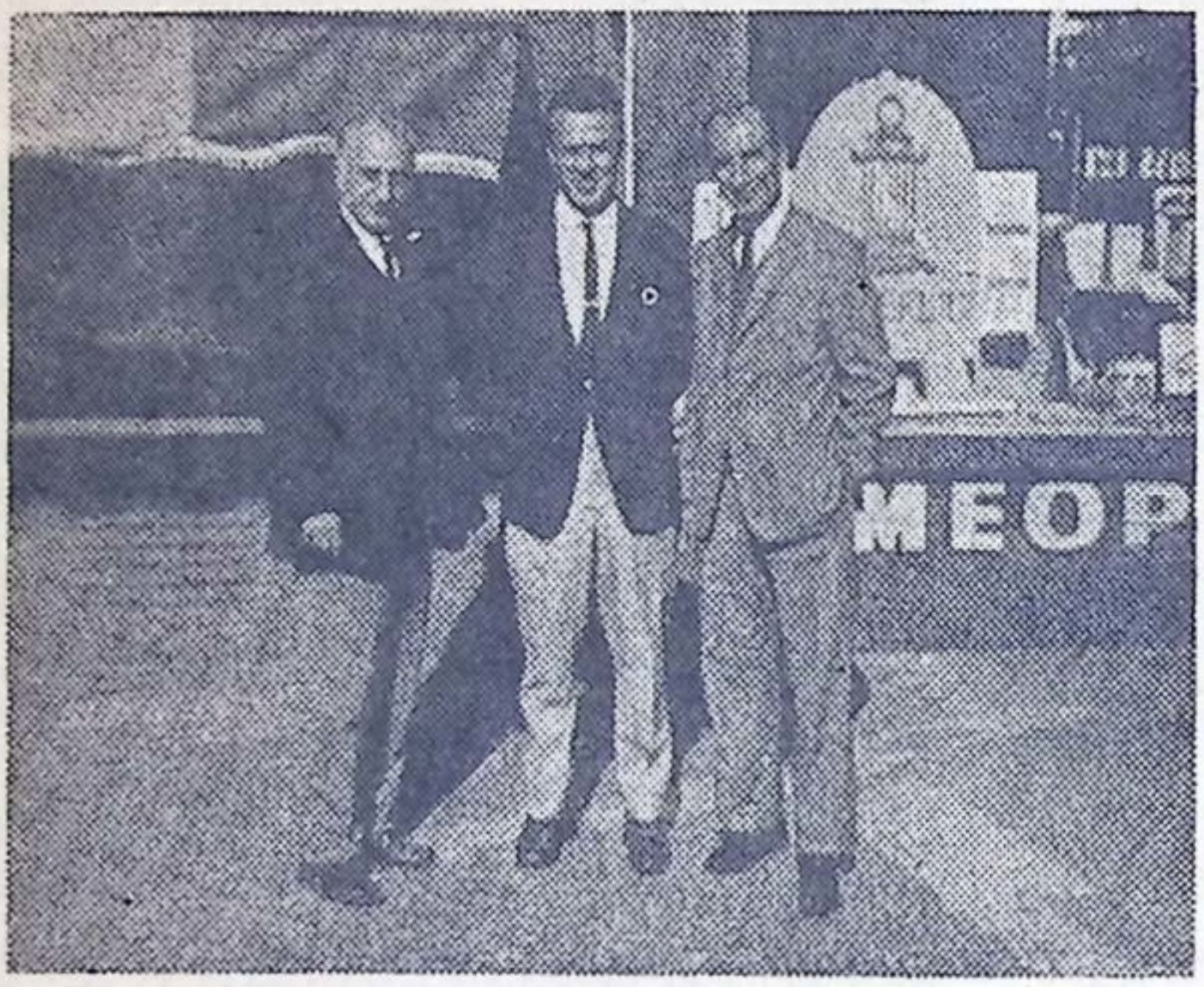

Փրոֆ. Տոքթ. Վահագն Տատրեան, Շարժում շաբաթաթերթի խմբագիր Վարուժան Անէմեանի և Վ. Պահատրեանի հետ:

Ինչպէս 1968ին, այս տարի եւս Տատրեան իր ամառնային արձակուրդները անցուց Հարաւային Ամերիկա ազգային հրատապ հարցերու և յատկապէս Եղեռնի առնչութեամբ հարցերու մասին դասախօսութիւններ ընելով Սան Փաւլոյի Մոնթէվիտէոյի, Գորտոպայի, Սանթիակօյ տէ Չիլէի և Պ. Այրէսի մէջ, ուր մնաց ամիս մը: Հայ համալսարանականներու Միութեան նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած երեք հրապարակային դասախօսութիւններ տուաւ: Առաջինին նիւթն էր «Ազգ. ոգիի վերազարթնումը Հայաստանի մէջ»: Լաւատեսութեամբ և խանդավառութեամբ խօսեցաւ հայրենիքի վերելքին մասին, մանրամասնօրէն կանգ առնելով այն բոլոր գործօններու վրայ, որոնք սատարեցին ազգ. ոգիի վերազարթնումին հայրենիքի մէջ: «Նոր արխիւային յայտնութիւններ Մեծ Եղեռնի առընչութեամբ» նիւթն էր իր

երկրորդ դասախօսութեան: Այս առթիւ դասախօսը կանգ առաւ կարգ մը ազգային քաղաքական երեւոյթներու վրայ, որոնք դիւրացուցին ոճիրը: Թուրքին ծառայող հայ լրտեսներու բազմութիւնը, հակալրտեսական հայ կազմակերպութեան բացակայութիւնը և Թրքական (Իթթիհատական) կեղծիքներուն, խորամանկութիւններուն չթափանցելը և այլ թերացումներ: Այս առթիւ նշեց նաեւ, որ Հնչակեան Կուսակցութեան այն օրերու վարիչները աւելի արթուն գտնուեցան և չգործակցեցան Թրքական և ոչ մէկ կուսակցութեան՝ ոչ իշխանութիւնը իրենց ձեռքը ունեցող Իթթիհատականներու և ոչ ալ Թուրք ընդդիմադիր Իթթիլաֆականներու հետ: Նոյնպէս յիշեց որ Թուրքերը իբր պետական ժողովուրդ շատ գաղտնապահ գտնուեցան ահաւոր դաւը հայերու մէջ չտարաձայնուեցաւ: Այստեղ փակագծի մը մէջ անցողական ըսենք, որ գտնուեցան Թուրքեր, որոնք մասամբ զգուշացուցին իրենց հայ բարեկամները, սակայն դժբախտաբար անհաւատալի թուաց անխնայ ջարդի մը հաւանականութիւնը, երբ պարզ մարդիկ պոռճու մը, առիթ մը չէին տեսներ նման համատարած կոտորածի մը... Ամենայն դէպս Իթթիհատականները ահաւոր անգթութեամբ, պաղարիւնով և «բարեկամութիւն» կեղծելով կազմակերպեցին ահաւոր սպանդը: Դասախօսին ազգային թերիներուն անդրադառնալը եւ Թրքական որոշ առաւելութիւններ յիշելը սրտմտութիւն ստեղծեցին կարգ մը դաշնակցական ղեկավարներու մօտ և «Արմենիա» հրապարակաւ պախարակեց գիտական և հայրենասէր դասախօսը, կասկածի տակ դնելով անոր ուղղամտութիւնն ու «գիտական հիմնաւորումներով» (*) ըրած յայտարարութիւններու օգտակարութիւնը:

Թշնամին պէտք է ճանչնալ իր առաւելութիւններովն ու թերիներովը· առաւելութիւններէն լաւ պաշտպանուելու և թերութիւններէն օգտուելու համար, իսկ սեփական թերութիւնները սքօղելը չընդունիլը կը նշանակէ միշտ մնալ սխալներու մէջ և սրբագրուելու ճիգ չընել: Այս տեսակէտէն մօտենալով հարցին, Տատրեան իր ընկերաբանի և ազգային շահերը լաւ ըմբռնողի դերին մէջ էր և արժանի չէր կոպիտ վերաբերումի:

Դասախօսութիւններու այս շարքը փակեց խօսելով «Հայ քաղաքական հոսանքները» նիւթի մասին: Այս դասախօսութիւնը տեսական բնոյթ ունէր, որու ընթացքին կոչ ուղղեց ուսումնական երիտասարդութեան մօտէն հետաքրքրուիլ հայ ժողովուրդի անցեալովն ու ներկայովը և իրենց նախընտրած կազմակերպութիւններու մէջ մտնելով, գործօն մասնակցութիւն բերել հայ հաւաքական կեանքի կազմակերպման:

Համալսարանականներու կազմակերպած սոյն դասախօսութիւնները շնորհաւորելի են և ունեցած հոծ թիւով հետաքրքիր ունկնդիրներ:

Գորտոպայի մէջ եւս վերոյիշեալ նիւթերու շուրջ դասախօսեց փրոֆէսորը, յուզուելով և յուզելով ունկնդիրները:

(*) Ձակերտուած՝ «Արմենիա»ի կողմէ:

Մխիթարեան Հայրերու դպրոցի սրահին մէջ եւս դասախօսեց «Ինչո՞ւ կարելի չէ մոռնալ հայերու դէմ գործուած ցեղասպանութիւնը...» նիւթին շուրջ, չահեկան երբեմն ալ ենթակայական տեսակէտներ պարզելով հայ-թրքական կնճռոտ հարցի շուրջ:

Փրոֆէսորի ժամանման և մեկնման առթիւ ալ հրապարակային ընդունելութիւններ կազմակերպեցին առիթ տալով մեծանուն գիտնականին հրահանգիչ խօսքեր ուղղելու համալսարանական երիտասարդութեան:

* * *

Տեղական համալսարանական, գիտական շրջանակներու մէջ եւս ծանօթ և գնահատուած դէմք մը ըլլալուն, փրոֆէսորը երկու դասախօսութիւններ տուաւ Ընկերաբանութեան Ֆաքուլթէի սրահին մէջ, փրոֆէսորներու և ուսանողներու համար, անդլերէն լեզուով, հրաւէրովը համապատասխան ճիւղի ըէքթորին:

* * *

Օգոստոս 4ին ալ ի պատիւ փրոֆէսորին ընթրիք մը տրուեցաւ Քափանիա մեծ ճաշարանին մէջ, ուր ներկայ եղած են համալսարանական շրջանակէն ականաւոր դէմքեր՝ Պ. Այրէսի Քենետի համալսարանի ըէքթորի փոխանորդը, ընկերաբանութեան համալսարանի ամբիոնի վարիչը, Ամերիկայի հետ դասախօսներու փոխանակման Կոմիտէի Նախագահը, Արժ. Իրաւաբանական թերթի փոխ խմբագիրը, Նիւ Եորք Թայմզ թերթի և տեղական մամուլի աշխատակիցներ և հայ համայնքէն շուրջ երկու տասնեակ ազգայիններ:

Հացկերոյթէն յետոյ խօսք առնելով Տոքթ. Փետրօ Տաւիտ, Ա. Միացեալ Նահանգներու հետ դասախօսներու փոխանակման կոմիտէի Նախագահը, կ'ատարկէ հայագիտական ամբիոնի մը ստեղծումը Պ. Այրէսի մէջ, զոր կազմակերպելու և վարելու համար տարին երեք հոգի ամսուան համար Փրոֆ. Տոքթ. Տատրեանը կը հրաւիրէ Արժանթինի: Առաջարկը ընդհանուր ծափողջոյններով համամտութիւն կը գտնէ և Տոքթ. Տաւիտ ըսելէ յետոյ, որ թէեւ Փրոֆ. Տատրեանի գործերուն ծանօթ էին, սակայն չէին կռահած հայ ըլլալը, բաժակը կը վերցնէ «փայլուն ընկերաբանի» և հայ ժողովուրդի կենացը:

Նման արտայայտութիւններ կ'ունենան այլ հիւրեր եւս, որոնց բոլորին չնորհակալութեան ղգացուած արտայայտութիւններ կ'ունենայ Անդլերէն, Ցրանսերէն, Գերմաներէն և աւելի ընդարձակ՝ հայերէնով, Փրոֆ. Տատրեանը:

Սոյն ձեռնարկը հնարաւոր եղած է ձեռնտուութեամբը հանրօգուտ գործերու միշտ նպաստող Աշարճեան Եղբայրներու: Մեր չնորհաւորութիւնները մեծանուն փրոֆէսորին և Հայ-Արժանթինեան Մշակութային կապի սերտացման սատարող ազգայիններուն, մաղթելով որ հայագիտական ամբիոնի մը ստեղծումը այս տիերու վրայ իրականութիւն դառնայ մօտիկ ապագային:

«Ն»

ՀԱՅՐԵՆԻ ԿՌՈՒՆԿՆԵՐ Ի ՍՓԻՒՌՍ ԱՇԽԱՐՀԻ

Տարուէ տարի կը սերտանան Հայրենիք—Սփիւռք կապերը: Հետզհետէ աւելի կը շատնան զբօսաշրջիկներու այցելութիւնները դէպի Հայրենիք, եւ փոխադարձաբար Հայրենիքէն դէպի Սփիւռք: Հայրենիքէն յաճախ այցելութիւններ կ'ըլլան անհատական նախաձեռնութեամբ, իբր Թուրիստներ և պետական միջոցներով խմբական այցելութիւններ՝ գիտական, մշակութային գիծով: Այս տարի յատկապէս – երբ ամէն տեղ մեծ հանդիսութիւններով կը նշուի Հայրենիքի խորհրդայնացման – անվտանգելիութեան երաշխաւորման – յիսնամեակը, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի մասնաւոր կոնդակով ալ ջերմապէս յանձնարարուած – բազմաթիւ երգի, երաժշտութեան և պարի խումբեր հայ արուեստի յաղթական արշաւին լծուած են, կազմակերպելով յաղթական շքերթներ Երեւանէն դէպի Մոսկուա, Լենինական, Գահիրէ, Պէյրութ, Միացեալ Նահանգներ, Գանատա, Չեխոսլովաքիա, Պարսկաստան եւ Ֆրանսա և այլ երկիրներ, հայ և օտար հազարաւոր հանդիսականներ դիւթելով հայ արուեստի հմայքով: Նոյն յաղթական արշաւը տեղի կ'ունենայ նաեւ Խորհր. Միութեան բոլոր հանրապետութիւններուն մէջ, Ուքրանիայէն մինչեւ Տաջիկստան, Թուրքմենիա, Մոլտովա, Բելոռուսիա, Պալթիկեան երկիրներ եւայլն:

ՏՈՑԵՆԴ ԴՈՐԱ ՍԱՔԱՅԵԱՆ

Օգոստոսին Պուէնոս Այրէս հասաւ, իր ամառնային արձակուրդէն օգտուելովՏիկ. Դորա Սաքայեան, Երեւանի օտար լեզուներու համա–համալսարանական ամբիոնի վարիչը: Համակրելի երիտասարդ գիտնական Տիկինը զաւակն է քաղաքիս ծանօթ ազգայիններէն Խաչերեան Եղբայրներու քրոջը, որ 1946ին ընտանեօք Հայրենիք հաստատուած էր:

Սելանիկ ծնած Տիկ. Սաքայեան 1948ին կը մտնէ Մայրաքաղաքի Օտար Լեզուներու Ինստիտուտը, ուր կը հետեւի գերմաներէնի իրեն ուսուցիչներ ունենալով Փրոֆ. Տէր Մինասեանն ու Արտաշէս Տիրացեանը: Չորս տարիէն կը մաներէն լեզու: 1958ին կ'ուղարկուի Մոսկուա ուր 1961ին յաջողութեամբ կ'աւարտէ երեք տարուան ասպիրանտուրայի դասընթացքը: 1964ին ալ կը ստաւարտէ երեք տարուան ասպիրանտուայի դասընթահքը: 1964ին ալ կը ստանայ, Մոսկուայի մէջ դարձեալ, Գիտութիւններու Թեկնածու աստիճանը, ներկայացնելով գիտական Դիսերտացիան:

Վերադառնալով Հայրենիք, պետ. համալսարանի մէջ կը սկսի դասախօսել, մինչեւ 1966, երբ կը մասնակցի մրցումի և շահելով մրցումը կը նշանակուի Հայաստանի համա–համալսարանական ամբիոնի վարիչի պաշտօնը:

Շնորհալի դիտնական Տիկինը հեղինակն է հետեւեալ հրատարակութիւններու.—

1.— Գերմաներէն լեզուի դոյն արտայայտող իմաստաբանական խմբի ուսումնասիրութիւն:

2.— Հայկական միջնակարգ դպրոցներու 5րդ և 6րդ դասարաններու համար գերմաներէն երկու դասագիրքեր, հեղինակցութեամբ Զարուհի Սվազլեանի:

3.— Գերմաներէն երգերու ժողովածու Հայաստանի միջնակարգ դպրոցներու համար:

4.— Գերմաներէն պատմուածքներու, հեքիաթներու ժողովածու:

5.— Բազմաթիւ թարգմանութիւններ գերմաներէնէ հայերէնի եւ հայերենէ գերմաներէնի: Օրինակ լինքն է գերմաներէնէ հայերէնի թարգմանիչը փրոֆ. Մանուկ Աբեղեանի տոքթորայի դիսերտացիայի, դրուած 1901ին Գերմանիա:

Ներկայիս կ'աշխատի գերմաներէն–հայերէն զարձուածաբանական բառարանի վրայ, զոր կը կազմէ դոցենտ Քնարիկ Աղայեանի հեղինակցութեամբ:

Տիկնոջ ամուսինը ճարտարապետ է և ունի դոյգ մը դուստրեր:

* * *

Այս տարուան ընթացքին հայրենիքէն իբր պրօսաշրջիկ Պ. Այրէս Լրենց ազգականներուն այցելեցին ուրախալի է երեւոյթը չատ մը տեսակէտներէ և դեռ կրնայ աւելի ծաւալ ստանալ փոխադարձ այցելութիւնները, դառնալով դրական ազդակ մը հայապահպանման: Նախքան Տիկ. Սաքայեանը Պ. Այրէս այցելեցին հետեւեալները.— Գրիգոր Գոնտուրալեան, (դաստիարակ), Թաթուլ Թաթուլեան (դաստիարակ–դրադարանապետ), ճարտարապետ – դիտական աշխատող՝ Յարութիւն Գալֆայեան, Թոչակառու Պետրոս Ասլեան, և Տիկիններ Մկրտիչեան, Նարսակեան և Դաւիթեան:

ՊԵԹՈՎԷՆԻ ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐԷՆ

Չկայ աւելի գեղեցիկ բան, քան մօտենալ աստուածայինի և իր ճառագայթումները բերել մարդկային ցեղի վրայ:

* * *

Կը գրեմ, որովհետեւ ինչ որ սարտիս մէջ կայ, որոշ է որ պէտք է արտայայտուի:

* * *

Կը մտածեմ վոլթէրի նման՝ մոծակներու խայթոցներ մը չեն կրնար կասեցնել վագէի մէջ եղող երիվարը:

ՈՒՐՈՒԿՈՒԱՀԱՅ՝ ԱՐՁԱԳԱՆԳ

Մոնթէվիտէոյի «Էլ Փայիս» օրաթերթը մեծ գովասանքով և համակրանքով կ՚արտայայտուի Տոքթ. Յովհաննէս Էմիրխանեանի եւ Վիօլիճ տէ Խուան (Յովհաննէսին կնոջ անունը) յօդուածին մէջ, զոր կը ստորագրէ Խուան Քարլոս Փեթրուչելլի:

Նիւթական համեստ միջոցներ ունեցող պատանին, ինքնաւստահ և համառ, կնոջ անունով կը սկսի ուրիշ տարեկանին: Նախակրթարանէն կը հեռանայ նուիրուելու համար մեկնումի երաժշտութեան, կ՚արձանագրուի Ազգ. երաժշտանոց և կը հետեւի երաժշտական մասնաւոր դասերու: 13 տարեկանին կ՚անդրադառնայ, որ կեանքին մէջ անհրաժեշտ է ունենալ լայն ընդհանուր զարգացում: Բծախնդրութեամբ կը լրացնէ երկրորդականը և համալսարանի նախապատրաստականը ու կը սկսի հետեւիլ բժշկութեան, զոր վայելուն կերպով կ՚աւարտէ 26 տարեկանին, 1969ին: Ներկայիս բժշկութիւն կ՚ընէ, միաժամանակ առաջին ջութակահարն է ՍՈՏՐԷ նուագախումբին:

Երիտասարդութեան համար խիստ օրինակելի այս երիտասարդին մէջ յօդուածագիրը կը տեսնէ հայերու ԿՈՐՍՈՒԱԾ ԵՐԿՐԻՆ ՀՈԳԻՆ և դէմասգրելէ յետոյ այս բառերը, իր գրութիւնը կը փակէ հետեւեալ պարբերութեամբ.

«Յովհաննէս Էմիրխանեան մեծ երաժիշտ մըն է և մեծ բժիշկ մը: Պարզապէս կրնանք ըսել որ մեծ մարդ մըն է: Բնական, խոնարհ, առնական, մարդամօտ: Սրամտութիւններ չունի, որովհետեւ չատ ալ ժողովրդական է ամէն բանի մէջ: Պիտի ունենայ տակաւին շատ աւելի յաջողութիւններ»:

«ՆԵՐԿԱ/Ց»ն եւս սրտանոյ կը շնորհաւորէ օրինակելի հայորդին, մաղթելով նորանոր յաջողութիւններ իր ընդգրկած բոլոր ասպարէզներուն մէջ, չմոռնալով որ անուրանալի պարտականութիւններ ունի նաեւ ինք ծնող տառապած հայ ժողովուրդին հանդէպ:

ԱՆԹԱՌԱՄ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵՆԷՆ

Յուլիս 27ին կը ղեկավարէ Պարոյր Սեւակի «Անլռելի Զանգակատուն» պօէմային վրայ իր պատրաստած դրական–երաժշտական համերգը:

Օգոստոս 3ին, Մոնթէվիտէոյի Թէաթրօ Տէլ Սիլրճուլօ–ի մէջ կը ներկայանայ սպանացի երգահան Խոաքին Թուրինայի նուիրուած յայտագրով՝ «Սէնթրօ Մուսիքա ի Արթէ» կազմակերպութեան հրաւէրով: Նոյն կազմակերպութեան համար անցեալ Մայիս 4ին հրամցուցած էր հայ ժամանակակից երաժշտութեան նուիրուած համերգ մը: Համերգի սկիզբին հասարակութեան խօսած է յայտագրին մաս կազմող ստեղծագործութիւններուն և հեղինակներուն մասին:

Ուրուկուայի Պետական Ռատիոյի (Servicio Oficial de Difusión Radioeléctrica - SODRE) *համար կը ձայնագրէ Արամ Խաչատուրեանի ամբողջական դաշնամուրային գործերը, ներառեալ դաշնամուրի սոնատը, առաջին անգամ ըլլալով Ամերիկայի մէջ:*

ՄՈՆԹԷՎԻՏԷՈՅԻ ՌԱՏԻՕ ԱՐՄԵՆԻԱ ՅԱՄԵԱՑ

Ցունէսին իր 35ամեակը յատուկ ձայնասփռումով մը նչեց Ռատիօ Արեւելեան, որ օրական իր երկու ժամուան հայերէն ձայնասփռումներով անշուշտ դրական գործ կը կատարէ, գրաւոր թերթի պակասը դոյելով:

Այս առթիւ Մոնթէվիտէօ հրաւիրուած էին նաեւ բանաստեղծուհի Ալիսիա Կիրակոսեան և հրապարակագիր Ռօսա Մախեան, որոնք իրենց ելոյթներով ընդգծեցին ձայնասփիւռի կայանին կարեւոր նպաստը հայապահպանման նուիրական աշխատանքին:

Ցաջողութիւններ և յարատեւութեան մաղթանքներ Ռուբէնեան ընտանիքի ժրաջան անդամներուն «Ներկա՛յ»ի կողմէ:

ԿՈՐԻՒՆ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Մոնթէվիտէօ ծնած, մեծցած և երաժշտական դաստիարակութիւն ըստացած երեսնամեայ յօրինող, երաժշտական քննադատ և երգչախումբերու վարիչ Կորիւն Ահարոնեանը չրջանաւարտ է նաեւ Մոնթէվիտէոյի Ճարտարապետական Ֆաքուլթէէն:

Գործունեայ երիտասարդ երաժշտագէտը տարի մըն է կը գտնուի Եւրոպա, մասնաւոր հրաւէրովը երաժշտական կազմակերպութիւններու: Ցարդ այցելած է Ֆրանսա, Իտալիա, Զուիցերիա դասախօսելով երաժըշտական հարցերու շուրջ: Արեւմտեան Գերմանիոյ Դարմշտադ քաղաքը եւս հրաւիրուած է, ուրկէ պիտի անցնի Մոսկուա, մասնակցելու երաժշտական կրթութեան իններորդ համագումարին:

Ահարոնեան ծանօթ է Մոնթէվիտէոյի հայ եւ օտար հասարակութեան իր երաժշտական, լրագրական և հասարակական գործունէութեամբ: Ունի երաժշտական յօրինուածքներ, արժանացած է մրցանակներու, դասախօսութիւններ տուած է երաժշտութեան մասին զանազան հայկական և ուրուկուայեան կազմակերպութիւններու համար նաեւ ձայնասփիւռէն և հեռատեսլէն:

Նախաձեռնողներէն և ընդհ. քարտուղարը եղած է 1963ին հիմնուած Ուրուկուահայ Երիտասարդաց Մշակութենական դիւանին, որ ստեղծուած էր համայնքին մէջ մխանականութիւն ստեղծելու և Եղեռնիոգեկոչումը պատշաճ կերպով կատարելու նախաձախնդրութեամբ: Դրական սոյն նախաձեռնութիւնը հաղիւ երեք տարի տեւեց: Անհանդուրժող «կողմ»երը իրենց կարելին ըրին լռութեան դատապարտելու համար:

Գործունեայ և աշխոյժ երաժշտագէտին կը մաղթենք կատարեալ յաջողութիւններ և յարաճուն վերելք:

«Ն.»

ՀԱՅ ԵՐԳԸ ՕՏԱՐՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Արժանթինեան Ուղեցոյցներու Ընկերակցութիւնը (Սկաուտական) երեք համերգներ կազմակերպեց, Պուէնոս-Այրէսին, նպատակ ունենալով «Հայկական հարստեայ երաժշտութիւնը ծանօթացնել ոչ հայկական շրջանակներուն»:

Օտար հասարակութեան համար կազմակերպուած սոյն համերգները մանաւանդ բծախնդրութեամբ պատրաստուած և մեծ յաջողութեամբ պսակուած, նախաձեռնուած էին դերասան հայ օրիորդի մը Ռոսա Պետեանէ կողմէ, որ Սան Կաժէթանօ եկեղեցւոյ կարգ կայտներու խմբապետուհին է:

Առաջին համերգին մասնակցեցաւ ծանօթ թենոր կարպիս Ատըեամանեան, երգելով հայ եկեղեցական երգեր, և գնահատուելով օտար ունկնդիրներէ:

Երկրորդ համերգին սոփրանօ Տիկին Նուրիճա Գասապեան-Տիգրանեան, հայ եկեղեցական երգերով ներկայացաւ ունկնդիրներուն ջերմապէս գնահատուելով:

Երրորդ համերգին իր մասնակցութիւնը բերաւ «Արաքս» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Ժան Ալմոսլեանի, որ իր խմբերգներով հմայեց օտար հասարակութիւնը ,ծափեր խլելով հայ երաժշտութեան և հայ ժողովուրդին համար:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻՆ ....

ԳՐԻԳՈՐ ՅՈՎԱԿԻՄ ԳՐԻԳՈՐԻ կը փնտռուի իր հարազատներուն կողմէ (Լենինականէն): Կը կարծուի թէ կուաթեմալա կը գտնուի, Իր մասին տեղեկութիւն ունեցողներէն կը խնդրուի գրել «Ներկայ»ի»:

Երեւանէն ՂԱԶԱՐԵԱՆ ՎԱՀՐԱՄ ԽԱՉԻԿԻ կը փնտռէ Սիրունեան գերդաստանի չառաւիղները, որոնք ժամանակին Հիւսիսային Ամերիկա գաղթած են: Յարութիւն (Արթաքի) և քոյրը Աղաւնի Սիրունեան Պոլսոյ Սկիւտար սրուարձանէն գաղթած են: Գրել հետեւեալ հասցէին.—

Երեւան 35, Վերին Զէյթուն 5րդ փողոց Ա. 30 թիւ տուն:

* * *

Մարսէյլէն (Ֆրանսա) տեղեկութիւններ կը խնդրուի հետեւեալներու կամ անոնց պարագաներու մասին.—

1. Շամլի Հեթումեան (Ծնեալ Տամատեան),
2. Շամլի քոյրը Մարի, ամուսինը՝ Միսաք Մադոսեան

Այս քոյրերը 1924ի ժամանակները հաստատուած են Պուէնոս Այրէս, գալով Անգարայէն: Լուր ունեցողներէ կը խնդրուի տեղեկացնել «Ներկա՛յ»ի:

«ԲՈՍՈՐԱԳՈՅՆ ԳԻՐՔ ՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆ»

Ահարոն Եղեանի 55րդ տարեդարձին զուգադիպեցաւ հրատարակութիւնը իսկապէս «Արնաղոյն Գիրք Յայտնութեան» հատորին, որ վերջապէս լոյս տեսաւ Փարիզի մէջ Ֆրանսերէն լեզուով, տարիներու լուռ այլ դժուարին ոգորումներէ յետոյ:

Արհաւիրքներու, նախճիրներու և հայկական աննման հերոսամարտերու պատմութիւնը ժողովուրդներու յիշողութենէն սկսած է ջնջուիլ և մոռցուիլ՝ մեր ալ միջավայրին մէջ:

Վահրամ Կաքաւեան (Վիքթոր Կարտոն) բնիկ վանեցի, շուրջ 15 տարեկանին ականատես դժխեմ վայրագութիւններու, նախճիրներու և դիւցազնութիւններու, ահա աշխարհին մատչելի լեզուով և գեղարուեստական արժէքով երեք հատորներով կու տայ մեր ժողովուրդի առաքինութիւններու, հերոսական ոգորումները և ահաւոր նահատակութեան պատմութիւնը:

Իր հրատարակութիւններով Կաքաւեան իսկապէս կը հանդիսանայ «Պատգամաբեր»ը մեր հերոսներուն, և նահատակներուն: Ան իր պարտականութիւնը լիուլի կատարեց հանդէպ հերոսներուն, նահատակներուն, հայրենիքին և բովանդակ հայութեան, նա՛և համայն մարդկութեան:

Արդ, Տարագրութիւնը պիտի գիտնա՞յ արժեւորել սոյն հրատարակութիւնները, զանոնք թարգմանելով և հրատարակելով աշխարհի բոլոր լեզուներով, ի պէտս նաեւ մայրենիքէն զուրկ մեր զաւակներէն շատերուն:

Վ. Պ.

Հնչակեան Քսաններու ոգեկոչումը տեղի ունեցաւ «Շարժում» շաբաթաթերթի սեփական տան մէջ, հովանաւորութեամբ Կաթ. Պատ. Ասլանեան Արքեպիսկոպոսի, Օգոստոս 21ին, ընթրիքի սեղաններու շուրջ բոլորուած ներկաները ունկնդրեցին օրուան բանախօս Վարուժան Աճէմեանի — խմբագիր «Շարժում»ի — կուռ խօսքերը Քսան Նահատակներու խորհրդանշական արժէքի մասին: Կաթ. Պատուիրակ Սրբազանը իմաստալի խօսքերով փակեց հանդիսութիւնը, շեշտելով անհրաժեշտութիւնը ազգային փոխադարձ հասկացողութեան:

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերին Օր. Սարինէ Ֆէրմանեան՝ արտասանութիւն և երգերով՝ Գ. Մուշեան, Խ. Բարսեղեան և Մոնթէվիտէոյէն Հ. Կանիմեան:

Մոնթէվիտէոյի Հնչակեան Մասնաճիւղի կողմէ Յակոբ Յակոբեան յուշատախտակ մը յանձնեց Պ. Այրէսի Մասնաճիւղի Ատենապետ Թորոս Ֆերմանեանին, շնորհաւորելով բացումը Նոր ակումբին:

ՀԱՅ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 52ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Սարտարապատի հերոսամարտի և հայ պետականութեան 52րդ տարեդարձը Պ. Այրէսի մէջ նշուեցաւ քանի մը հրապարակային ձեռնարկներով:

Մայիս 28ի տարեդարձը դպրոցական պատշաճ հանդիսութեամբ նշուեցաւ ճիշդ օրին Արմենիո-Արխենթինօ դպրոցին մէջ ի ներկայութեան նաեւ դպրոցին բարերարներ Պրն. Պօղոս Արզումանեան և Տիկին Սիրանոյշ Արզումանեան-Մեծատուրեանի:

Սարտարապատի յաղթանակը խնջոյքով մը նշուեցաւ Մայիս 27ին Նոր Մարաշի սրահին մէջ, նախաձեռնութեամբ «Սարտարապատի Ասպետներ»ու:

Այս առթիւ նշանակութեան անդրադարձաւ Վահան Գալֆաեան կուռ ճառով մը:

Մայիս 30ի Հ. Բ. Ը. Միութեան Պէնկլեան սրահին տեղի ունեցաւ դասախօսութիւն մը Սարտարապատի ճակատամարտի մասին, նախաձեռնութեամբ երիտասարդաց Լիկայի: Քասթերէնով Յումէպի Ռ. Սարգիսեան, Հայերէնով «Սեւան»ի խմբագիր Տաճատ Գնդունի խօսեցաւ. իսկ Վարուժան Ամէմեան արտայայտուեցաւ Ալիսիա Կիրակոսեանի գրական ստեղծագործութիւններու մասին: Օրուան խօսողները ներկայացուց Լիկայի նախագահ Ռուբէն Քէշիշեան:

«Կրան Ռէքս» սինեմայի մէջ նոյն տարեդարձը տեղի ունեցաւ Մայիս 31ին: Այս առթիւ քասթերէնով արտայայտուած է Ռ. Սարգիսեան, իսկ հայերէնով Տոքթ. Երուանդ Տէր Մարտիրոսեան, որ ի մէջ այլոց նշած է, թէ Մայիս 28 և Նոյեմբեր 29 իրար լրացնող թուականներ են: Երիտասարդ Դաշնակցական մտաւորականին նման տեսակէտերը անչուշտ չեն վաւերացուիր, նկատուելով «անձնական տեսակէտներ»...

Սեպտեմբեր Դաշնակրի 50ամեակը նշուեցաւ «Օտէօն» թատրոնին մէջ, Այս առթիւ խօսեցաւ Պէյրութի Նշան Փալանճեան ճեմարանի տնօրէն Հրաչ Տասնապետեան և կաթոլիկ համայնքի նոր առաջնորդ Մալճեան վարդապետը:

ՂԵՒՈՆԴ ՊԱՀԱՏՐԵԱՆ

Աստանդական, մեկուսի և անստոյգ կեանք մը – փոքր տարիքէն հեռացած ընտանեկան յարկէն և միշտ հեռու ապրած հարազատներէ – կսկծալի և անորոշ մահով մը կնքուեցաւ Յուլիս 25ին Վիեննա, ուր վերադարձած էր յեղակարծ որոշումով մը երեք շաբաթներ առաջ, Պ. Այրէսի իր հարազատներուն մօտ չորս ամիս հիւրընկալուելէ յետոյ:

Օր մը հաւանաբար անդրադառնանք մեր սիրելի հօրեղբօր – նահատակներու սերունդէն միակ վերապրողը – Եւրոպա գտնուելուն 1915ին:

85ը անց էր թէեւ, սակայն մարմնի աշխոյժը և իմացական կորովը տակաւին կը պահէր:

Որոշ չէ թէ ի՞նչ պարագաներու տակ պատահեցաւ իր մահը: Արկա՞ծ թէ անձնասպանութիւն: Իր շատ սիրած Վիեննայէն գուժեցին մահը, գրելով թէ Դանուբի ջուրերուն մէջ գտնուած է իր անշունչ դիակը:

Վիեննայի եկեղեցական Վարչութիւնը գուժելով իր մահը ցաւակցութիւններ կը յայտնէ իր պարագաներուն, իր տասնամեակներու բարեկամը – երբեմնի դասընկեր Կեդարիոյ Թալասի դպրոցէն – Տոքթ. Տամլամեան եւս Փարիզէն կը ցաւակցի, ինչպէս նաեւ Վիեննայի ուսանողներէն Հայկ Գավալճեան և Գրիգոր Հալաճեան, շնորհակալութիւն իրենց, ինչպէս նաեւ Պ. Այրէսի ղայն ճանչցող և մեզի ցաւակից եղող բոլոր բարեկամներուն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՂԵՒՈՆԴ ՊԱՀԱՏՐԵԱՆԻ

Կսկծալի մահուան քառասունքին առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօնը պիտի մատուցուի մայրաքաղաքի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ մայր Եկեղեցիին մէջ, յառաջիկայ Սեպտեմբեր 13ին:

Սգակիր իր հարազատները՝
ՊԱՀԱՏՐԵԱՆ եւ ՀԱՄԱՄՃԵԱՆ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐ

Cinturones

IMPERIAL

DE

AGOP PALAS

•

LARREA 389

3ER. PISO

TEL. 48-8533

BUENOS AIRES

◆

DR. NICOLAS HERMES

CIRUGIA GENERAL

LUNES MIERCOLES Y VIERNES DE 16 A 19

AUSTRIA 1754
(ALT. SANTA FE 300)

TEL. 82-3063

PEDIR HORA

¡Correo Argentino - C. C. B. y Suc. 3 - Tarifa Reducida, Concesión Nº. 6670 - Franqueo Pagado . Concesión Nº 1819

IMPRENTA ARAX SARMIENTO 2615